1913
ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 18 ՅՈՒԼԻՍԻ №156

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул. № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆօն № 2—53.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Ցայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզւով
Ցայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10—20 կոպ.
Տպարանի տելեֆօն № 67.

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ".
TIFLIS, Rédaction du journal „MSCHAK".

ՅՈՒԼԻՍԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՑ ՎԵՐՋԸ 6 ՌՈՒԲ.
Բաժանորդագրվել կարելի է իւրաքանչիւր ամսի 1-ից սկսած:
Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ 40 կ. նամականիշով. ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ եւ 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ:

Ցայտարարութիւնների համար պէտք վճարել I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.:
Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торг. Дома Л. и Э. Метцль и Кº, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Վիլնոյում՝ Большая 38, Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.
1913 թւի տարեկան բաժանորդները, որոնք առ 1-ն յունվարի 1914 թ. լրիւ վճարած կլինեն բաժանորդավճար 10 ռուբլին, ձրիաբար կը ստանան հետեւեալ 2 գրքերը. 1) «Մշակ» եւ հայ կինը», 2) «Մշակի» քառասնամեակ»:
ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Ղարաբաղի Հայոց Թեմական Հոգեւոր Դպրանոցի
համար հարկաւոր է բարձրագոյն կրթութեամբ, մանկավարժական փորձառութեամբ
ՏԵՍՈՒՉ
Խնդիրները պատշաճ վկայականների և curriculum vitae-ի հետ ուղարկել հոգաբարձութեան:
Հասցէն՝ Шуша, Попечительству Армянской Духовной Семинаріи.
Թեմ. Դպ. Հոգաբարձութիւն
(օ.մ.) առ. 570. 3—2

ՆԿԱՐԻՉ
Ա. ՖԷԹՎԱՃԵԱՆԻ
ԱՆԻԻ ԱԼԲՈՄԸ
գունատիպ
Լոյս տեսած Վիէննայի Գաֆիշէ Քունստ Ինդուստրի Կայսերական Ընկերութեան տպարանում:
ԾԱԽՎՈՒՄ Է Թիֆլիսում. մեծաքանակ—Մանթաշեանցի խանութում (Մադաթեան կղզի). իսկ հատով—«Բլան է Նուար» խանութում և «Գուտենբերգ» գրավաճառանոցում:
Գինը—հատով՝ 1 ր. 20 կ., մեծաքանակ գնողներին զեղչ 20%.
(հ.կ.) առ. 423. 25—16

По умѣреннымъ цѣнамъ
Новѣйшихъ изящныхъ рисунковъ.
ПОЛНОМѢРНЫЕ
ОБОИ
ФАБР. СКЛАДЪ
МАНГИКІАНА
ПУШКИНСКАЯ № 7.
(հ. կ.) 357. 50—22

Լոյս տեսաւ
Վանեցի գրող ՏԻԳՐԱՆ ՉԻԹՈՒՆԻԻ
ՄԱՅՐԵՆԻ ԱՇԽԱՐՀ
Կը բովանդակէ հայ բնաշխարհի կեանքէն 15 դրուագներ՝ ինքնատիպ ոճով մը գրուած:
Գինը 50 կոպէկ (6 ղրշ.)
Դիմել բոլոր գրավաճառներին կամ ուղղակի հեղինակին (Վան):
(հ.) առ. 537. 5—3

ԱՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ԵՒ ՎԻՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ
ՄԱՍՆԱՒՈՐ
ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Ռտիշչէվսկայա 13, տելէֆօն 4—21.
Ընդունելութիւն թէ կանացի և թէ ներքին, նոյնպէս և վիրաբուժական կարիք ունեցող մնայուն стаціонаръ) հիւանդների (բացի վարակիչ և հոգեկան հիւանդութիւններից), վաղօրօք գրվելու պայմանով:
Ընդունելութիւն կանացի, ներքին և մանկական խանդութիւն ունեցող երթեւեկ հիւանդների, ամեն օր՝ ցեր. ժամը 11-ից մինչև 12-ը:
Ընդունելութիւն պրոֆ. Մ. Ս. Սուբբոտինի կողմից վիրաբուժ. կարիք ունեցող հիւանդների, վաղօրօք գրվելու պայմանով, երկուշաբթի և հինգշաբթի օրերը ցեր. ժամը 1—2-ը:
Հիւանդանոցի բժիշկները
Ա. Ա. Ցարումթինեան, Ն. Ն. Վեսելովզորով, Վ. Ա. Զակրժէվսկի, Ի. Գ. Կալամկարեան, Ա. Ա. Նովիցկիյ, Գ. Ն. Տէր-Ներսէսեան, Ն. Ջ. Ումիկեան, Ա. Բ. Փիշէր, Ս. Պ. Շահպարոնեանց. Կոնսուլտանտ՝ պրոֆեսօր Մ. Ս. Սուբբոտին.
(հ.կ.) առ. 779. 100—72

ԲԺԻՇԿ
ՑՈՒՑԱՆԻԿ ՆԱԲԱԹԵԱՆ
Ընդունում է հիւանդներ կանանց և մանկաբարձութեան վերաբերեալ ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, երեկ. ժամը 5—6-ը:
Հասցէն՝ Բախչէէվսկայա № 1.
առ. (ե.հ.կ.) 4. 100—79

ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐԻՈՔՄԱՆ ՆԱԽԱՆՇԱՆՆԵՐ

Այս տարի մեր երկրի լեռնային մասում ճանապարհորդութիւն կատարողները արձանագրում են մի քանի մխիթարական երեւոյթներ ազգաբնակութեան տնտեսական կեանքում:

Բնագէտների XIII ժողովի անդամներից մի քանիսը, տեսնելով սկսած նոր ձեռնարկութիւնները, հաւատում են մեր ալպիական շրջանի ապագայ բարգաւաճման:

Փոխարքայի օգնական սենատոր Է. Ա. Վատացի և երկրագործութեան մինիստրի լիազօր Կ. Ի. Շաշկովսկիյ, Մոսկվայի պրոֆեսոր Վ. Ի. Լէմուս և ուրիշներ այցելելով Ալէքսանդրոպոլի և մերձակայ բարձրաւանդակները, ծանօթանալով Մեծ-Ղարաքիլիսայի և Ալէքսանդրոպոլի գաւառնթացքների, կաթնատնտեսական նոր ձեռնարկութիւնների և երկրագործական մի քանի նորմուծութիւնների հետ՝ հաստատ համոզվեցին, որ ալպիական շրջանում նախաձեռնված սկզբնաւորութիւնները կենսական նշանակութիւն ունեն և արժանի են պետական և հասարակական շրջանների առանձին ուշադրութեան և աջակցութեան:

Արդարեւ, մեր երկրի լեռնային մասը, որ վերջին տասնեակ տարիներում ցոյց էր տալիս տնտեսական անկման և քայքայման նշաններ, կարիք էր զգում անտեսական կատարելագործութիւնների, որոնցով կարողանար մաքառել բացասական ազդեցութիւնների դէմ: Եւ ահա մենք տեսնում ենք, որ մի տեղ ազգաբնակութիւնը մտցրել է կատարելագործված կաթնատնտեսութիւն, մի ուրիշ տեղ խոտացանութիւն, մի երրորդում հողի պարարտացում, չորրորդում բանջարաբուծութիւն, հինգերորդում գիւղատնտեսական մեքենաների գործադրութիւն և առհասարակ հողի մշակութեան աւելի բաւաբար ձեւեր, վեցերորդում մեղուաբուծութեան, թռչնաբուծութեան և գիւղատնտեսական ուրիշ ճիւղերի բարւոքումներ և այլն:

Ճիշդ է, կատարելագործութիւնների և դրական բարեփոխութիւնների թիւը դեռևս մեծ չէ համեմատած տեղական կարիքի ընդարձակութեան հետ, բայց այն խմորումը և բեղմնաւորող գործունէութիւնը, որոնք սկսված են մեր իրականութեան մէջ, հանդիսանում են իբրև գրաւականներ ընդարձակ կուլտուրական շարժման, որը կը պարզի իր բարիքները և արդիւնաւէտ ընթացքը առաջիկայ տարիներում:

Անկասկած՝ ժողովրդական խաւերում գործելը, որը մեծ արգելքների է միշտ հանդիպել, կը դնի դեռ բազմաթիւ խոչընդոտներ կուլտուրական մեր գործունէութեան առաջ. դա բնական է. աւանդական կեանքը ունի իր յամառութիւնը. բայց մի որոշ աստիճանից յետոյ կեանքը սկսում է արթնութիւն ցոյց տալ և կատարելագործութիւնների ուղիի վրա թեւակոխել: Եւ այն ժամանակ կուլտուրական գործունէութիւնը թեթեւանում է:

Ահա այդ մխիթարական ժամանակի համար կարեւոր են լուրջ նախապատրաստական գործեր: Ա. Քալանթար

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ

Լօնդօնի դիպլօմատիական շրջաններում խօսում են, որ Ռուսաստանը մօտ օրերս կը գրաւէ Թիւրքահայաստանը և դրանով էլ կը ստիպէ Թիւրքերին յետ քաշել զօրքերը բուլղարական երկրի սահմաններից մինչև Միդիա-Էնոս գիծը:

Վիէննայի քաղաքական լաւատեղեակ աղբիւրներից հաղորդում են, որ եռապետեան դաշնակցութիւնը դէմ է թէ ծովային ցոյցի և թէ Հայաստանի ժամանակաւոր գրաւմանը, այլ աւելի հակված է Թիւրքիայի հետ սահմանագիծը ուղղելու և դրամական հատուցման վերաբերեալ բանակցութիւններ վարելուն:

Բուխարեստում վերջերս սկսել է լոյս տեսնել ռումինական լեզւով մի թերթ, որը նուիրված է հայկական հարցի արծարծմանը և պրոպագանդին Ռումինիայում և բալկանեան քաղաքական շրջաններում:

ԹԻՒՐՔԱՀԱՅԵՐԻ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ՆԻՍՏԸ

Ռոդոսթոյի դէպքը

Յուլիսի 5-ին, Կ. Պօլսում, Թիւրքահայերի ազգ. ժողովը նիստ է կայացրել Ռոդոսթոյում տեղի ունեցած հայկական ջարդի առիթով, նախագահութեամբ Մաղաքիա արքեպիսկոպոս Օրմանեանի (պատրիարքի բացակայութեան պատճառով) և ատենապետութեամբ դոկտ. Ն. Տաղաւարեանի:

Ժողովը մի քանի ընթացիկ հարցերից [illegible]

Նախ կարդացվել է Ռոդոսթոյի հայերի մի հանախօսականը: Ապա, ժողովի ցանկութեամբ, խօսք է առել վարչութեան ատենապետ Ստ. Գարաեան և հաղորդել մանրամասնութիւնները բոլոր այն դիմումների, որ ազգ. վարչութիւնը դեռ կոտորածը պատահելուց առաջ արել է՝ արգիլելու համար ջարդերը, իսկ դէպքը պատահելուց յետոյ կրկնել է նոյն դիմումները՝ աղէտը սահմանափակելու նպատակով: Գարաեանի կարծիքով՝ նոր վտանգի առաջն առնված է, սակայն Մալգարայի վիճակը մտատանջութիւն պատճառելու բնոյթ ունի: Գալով սպանվածների թւին, դեռ կարելի չէ եղածը ճշդել: Գարաեան իբր լրացուցիչ տեղեկութիւն ժողովին հաղորդել է պատր. փոխանորդ Երուանդ ծ. վ. Փէրտահճեանի երեք նամակները:

Ապա ժողովի ատենապետ դոկտ. Տաղաւարեանի առաջարկով՝ ժողովը ցաւակցութիւն է յայտնել զոհերի պարագաներին և Օրմանեան սրբ. հոգեհանգստեան աղօթք է արտասանել: Դրանից յետոյ մի քանի երեսփոխաններ զանազան առաջարկներ են ներկայացրել:

Ապա խորհ. եզրակացութիւն ժողովը ընդունել է հետեւեալ բանաձեւը միաձայնութեամբ.

«Ազգ. ժողովը խորին յուզումով լսեց Ռոդոսթոյի և շրջակայից հայութեան գլխուն պայթած նոր սարսափը: Այս մասին վարչութեան մինչև այսօր կատարած գործունէութեան տեղեկատուութիւնը լսելէ ետք՝ որոշեց.

«ա. Իր ամենախոր կսկիծը և ցաւակցութիւնները յայտնել Ռոդոսթոյի և շրջակայից աղէտեալ հայ ժողովուրդին.

«բ. Ամեն միջոց գործածել պատահած աղէտը աւելի ևս չտարածելու համար:

«գ. Պահանջել կառավարութենէն, որպէսզի աղէտին բոլոր պատասխանատուները ենթարկէ ամենախիստ պատժի:

«դ. Ստացուած վաւերական տեղեկութեանց համեմատ, այժմէն իսկ յայտնի է՝ որ դժբաղդաբար զոհերու թիւը ցարդ պաշտօնապէս ցոյց տրուածէն շատ աւելի և հայ մամուլին հրատարակած թիւէն շատ մօտ է. թէ այս կէտը վերջնապէս ստուգելու և թէ միանգամայն աղէտին հանգամանքը հաւաքելու համար, ամեն ազգային միջոցներով և սեփականաբար կատարել մանրակրկիտ քննութիւն մը:

«ե. Այս նպատակով կառավարութեան կողմէ ևս կատարուելիք քննութեանց մասին դիմումներ ընել և խնդրել, որ այդ պաշտօնով կազմուելիք յանձնաժողովին մէջ ազգ. պատրիարքարանը ներկայացուցիչ մը ունենայ:

«գ. Վարչութեան ստացած ստոյգ տեղեկութիւններուն հիման վրայ, պատրաստուելիք մանրամասն տեղեկագիրը հրապարակել, լուսաբանելու համար հանուր կարծիքը»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՈՏՈՐԱԾԸ ՌՈԴՈՍԹՕՅՈՒՄ

(Կ. Պօլսի հայոց պատր. փոխանորդի պաշտօնական տեղեկագիրները)

I

Ռոդոստօ, 3 յուլիս

Ռոդոստոյի աղէտը պատահած է հետեւեալ պարագաներու տակ.

Անցեալ երկուշաբթի օր (յուլիս 1) 200 կամաւոր (օսմանեան) զինուորներ, երկու օֆիցէրի հրամանատարութեան ներքև, օսմ. դրօշակով կը հասնին Ռոդոստօ, քաղաքին վարչութիւնը ստանձնելու համար:

Այն ինչ նաւահանգիստը ոտք դրած, կը սկսին վազել: Ժողովուրդը, զինուորներու սոյն ընթացքէն վախնալով, կը քաշուի իր տուները: Բուլղար իշխանութեանց կողմէ քաղաքը յանձնուելու միջոցներուն, չարաչար կը սպաննուի բուլղարահպատակ և բուլղար իշխանութեան ներկայացուցիչ հայ կօմիսէր Մկրտիչ էֆ., որուն կտրուած ականջները թիւրք զինուորներ հայ տիկնոջ մը կը տանին և մերկ սուինով կը սպառնան իրեն՝ ականջները ուտել: Կը հաւատեն մեզ, թէ տիկինը, չափազանց վախցած այդ պարագայէն, չկրնար կրնայ ապրիլ:

Նոյն պահուն կը սպաննեն նաև երկու բուլղարահպատակ հայ ոստիկան-զինուորներ:

Յետոյ կամաւոր (օսմանեան) զինուորները, խումբերու բաժնուած, իւրաքանչիւր խումբ առաջնորդուած 4—5 զինեալ բաշիբօզուկներէ, կը յարձակին շուկան գտնուող հայերու վրայ և կը սպաննեն ութը հայեր:

Բարեբաղդութիւնը այն է, որ թիւրքերը, անհամբեր գտնուելով, իրենց կոտորածի ու թալանի ծրագիրը ժամանակէն առաջ կը յայտնեն, և գործը կը վիժի՝ հայերուն փութով իրենց տունը ապաստանած ըլլալովը:

Կամաւոր զինուորները և խուժանը՝ հրէայ և թիւրք սրիկաներու ցուցմունքներուն վրայ՝ կը յաջողին քանի մը հայերու տունը մտնել, բուլղար պահուըտած օֆիցէրներ և զէնքեր փնտռելու պատրուակին տակ, և կը շորթեն դրամներ:

Դաշտին մէջ աշխատող ժողովուրդը, որուն մէջ կը գտնուի Ադրիանուպոլսէն հասած գերի հայ զինուորներ, չարաչար կերպով սպաննուած է վայրագ խուժանին կողմէ: Բայց որովհետև քաղաքէն դուրս ելլել արգիլուած է ամենուն համար, այսօր շատ մը կիներ և այրեր կը պահանջեն 3—4 օրէ ի վեր իրենց կորսուած զաւակները մեռեալ կամ կենդանի՝ իրենց յանձնուելու համար:

Երեւոյթներէն դատելով, Ռոդոստօ երկրորդ Ադանա մը պիտի դառնայ եղեր, եթէ հայերն արթուն չգտնուէին և չապաստանէին օտար հիւպատոսարաններն և ուրիշ ապահով անձերու տուները, որոնց հանդէպ կարժէ որ ազգն հրապարակով իր շնորհակալութիւնը յայտնէ, մանաւանդ անգլ. հիւպատոսին և աւստրիահպատակ Մովսէսբէյին, որուն տունը 300-է աւելի հայեր պատսպարուեցան:

Երեւոյթներէն և խօսքերէն դատելով, կարելի է հետեւցնել թէ Ռոդոստօ քաղաքին մէջ ջարդի վտանգը անցած է:

II

Ռոդոստօ, 3 յուլիս

Այսօր, կէս օրէն ետք, հոս հասան քաղաքային և զինուորական պաշտօնեաներ, 320 ոստիկան զինուորներու և 150-ի մօտ զօրքի հետ: Հայերուն խանութները դեռ գոց են: Անոնց հետ հասան նաև պատրիարքարանի պատուիրակներն և միւթէսարըֆ փաշային շնորհաւորական այցելութիւն տալէ ու առաջնորդարան հանդիպելէ ետք, այցելեցին գերեզմանատուն, ուր ամփոփուած են քաղաքիս մէջ նահատակուած հայերուն մարմինները: Այսօր, երկու անգամէն, քաղաքիս շրջանակներէն գերեզմաննոց բերին կառքերով 5 դիակներ ևս, որոնք նեխած են և կատարելապէս սևցած: Մէկուն ձեռքերը կտրտուած են, միւսին ոտքերը կտրտուած, երկուքին գանկերը ջախջախուած կացինի հարուածներու տակ: Զարհուրելի պատկեր մը՝ զոր դիտելու չկարողացան քանի մը հիւպատոսներ: Գերեզմաննոցին մէջ այրերը մէկ կողմ կեցած կուլան, միւս կողմը կիները ողորմուկ ճիչեր կարձակեն:

Այսօր քաղաքէն ժամ մը հեռու, Թավալըի աղբիւրի կամուրջին մօտ սպաննած են Գասպիկ Ջալտարեան և Երուանդ անուն եդիրնէցի գերի բերուած զինուոր մը:

Իրիկուան դէմ պաշտօնապէս հաղորդուեցաւ թէ՝ կառավարութիւնը մասնաւոր մարդիկ հանած է՝ դաշտերուն վրայ ինկած դիակները ընդհուպ տեղւոյն վրայ թաղելու և ի վարձատրութիւն սոյն տխուր աշխատանքին՝ կը վճարէ 30 ղրուշ:

Միւս կողմէ յամառ շշուկներ կը տարածուէին թէ՝ քանի մը թիւրք սրիկաներ՝ գիշերուան միջոցին՝ զէնքեր պիտի արձակէին հայ թաղերուն մէջ, պատասխանատուութիւնը քրիստոնէից վերագրելու պայմանով, և պիտի սկսէին կոտորել:

Պատրիարքարանի պատուիրակները դիմեցին միւթէսարըֆին և խնդրեցին, որ քանի մը ոստիկաններ տրամադրէ իրենց, դաշտերուն մէջ ինկած գուցէ հարիւրէ աւելի նահատակներ իրենց պարագաներուն և քահանայի մը հետ փնտռելու և թաղելու համար:

Միւթէսարըֆին կարգադրութեամբ նորեկ ոստիկան զինուորները, ոստիկանի մը առաջնորդութեամբ, սկսան պահակ պատել քրիստոնեայ թաղերուն մէջ:

Յոյները, որ շատ բարեբաղդաբար վարուած չեն հայերու նկատմամբ, շրջակայից մէջ հայերէն շատ աւելի մեծ թիւով կորուստներ ունեցած են այս օրերս:

Մալգարայի մասին հակասական լուրեր ստացուած ըլլալով, առաջնորդարանը և պատուիրակները հարկ եղած միջոցները ձեռք առին տեղեկութիւններ ստանալով՝ մեծ աղէտի մը առջևը առնելու համար:

III

Ռոդոստօ, 3 յուլիս

Նախ և առաջ ըսեմ, թէ՝ առանց բացառութեան՝ մեծ ու փոքր ազգայիններով հանդերձ ողջ առողջ ենք: Այսօրուան եկած շոգենաւէն իմացանք, թէ Պօլիս բաւական մտահոգութեան մէջ մնացած է Ռոդոստոյի մասին շրջած լուրերէն: Հիմա ձեզի մէկիկմէկիկ առանց չափազանցութեանց պիտի ռուել. ինչ որ պատահեցաւ քաղաքիս մէջ կիրակիէն մինչև այս առտու (չորեքշաբթի):

Կիրակի կէսօրին էր, երբ բուլղար իշխանութիւնները մեկնեցան. միայն քանի մը պահակ զինուորներ մնացին և ժանդարմաներ, վալին, կայմակամը և կօմիսար Մկրտիչ Թէքիրտաղլեանը, յանձման արարողութիւնը կատարելու համար: Երկուշաբթի առտու ժամը հինգուկէսին (Ը. Ե.) Խազօղլուի կողմէն երեք շոգենաւ երեցաւ. ասոնցմէ մէկը զինուորներով լեցուն էր, միւս երկուքը մարտանաւեր էին: Ամէն ոք նաւամատոյց իջաւ՝ թիւրքերը դիմաւորելու համար: Վար իջան նաև կայմակամը և կօմիսարը, որպէս զի բէյերէն առաջնորդեն զանոնք, յանձնեն քաղաքը և մեկնին: Սակայն թէ ժողովուրդը և թէ բուլղար պաշտօնեաները բոլորովին անակնկալ երեւոյթի մը առջև գտնուեցան. զինուորները, դուրս ելածնուն պէս, առանց չորս կողմերնին նայելու, դրօշակ բռնած սկսան քաղաքը գրաւելու գործողութեան: Թիւրք ժողովուրդն անոնց կը հետևէր մեծ ուրախութեամբ ու պայթակղեցուցիչ գաղափարներ կը ներմուծէր եկողներուն միտքին մէջ: Առաջին մահափորձը կատարուեցաւ հայազգի բուլղար կօմիսարին վրայ, որ պատրաստ էր յանձնել քաղաքը. սպաննուեցան նաև տեղացի թիւրքերու կողմէ քանի մը բուլղար ժանդարմաներ, մէկ քանի հայեր և յոյներ: Այդ վայրկեանէն խուճապ տիրել սկսաւ ժողովուրդին մէջ. խանութները կը գոցէին և տուն կը երթային: Ոմանք՝ շուարած՝ չգտած կը փախչէին: Զէնքերուն ձայները վախը կը կրկնապատկէին, և ջարդի սկսումը հաւանական դարձած էր ամեն կողմ: Հիւպատոսներու տուները հայերով լեցուած էին, բնական է որ օտարահպատակ հայերու տուները շատ աւելի լեցուած էին հայերով:

Ցերեկը մինչև իրիկուն խուժանը կը շարունակէր իր սիստեմատիկ ոճրագործութիւնները, առանց խոշոր ջարդ մը կազմակերպելու: Այդ խոշոր ջարդը տեղի չունեցաւ շնորհիւ տեղւոյս հայ տարրին ողջմտութեան, որովհետև, հակառակ այդ ոճրագործութեանց, որոնք կը պատահէին ամեն կողմ, ոչ մէկ հայ ինքնապաշտպանութեան համար զէնք պարպեց զինքը հալածող խուժանին վրայ. որովհետև լաւ գիտէինք, որ հայերուն մէկ անխոհեմութիւնը կրնար մեծ դժբաղդութիւններ առաջ բերել և թէ այլազգիներ յարմար առիթի կը սպասէին հայերուն տուները խուժելու, թալլելու, կոտրելու և ամեն ինչ ընելու համար: Խուժանը երկուշաբթի մինչև իրիկուն հայ տուները պատելով, զէնք փնտռելու պատրուակով ամեն գէշութիւն ըրաւ և ջարդի այդ յարմար առիթը գտնելու կաշխատէր, սակայն բարեբաղդաբար կրակը իր

մէջ մարեցաւ։ Ճամբան ծեծ կերած ու կողոպտուածները բազմաթիւ էին։ Խանութները միշտ գոց կը մնան։ Երեքշաբթի հանդարտ անցաւ, չորեքշաբթի նմանապէս։ Առտուն նաւահանգիստ եկաւ անգլիական «Իմօջըն» պահականաւը, որուն մէջ կար նոյն դեսպանատան երկրորդ թարգմանը։

Պահականաւին հրամանատարը, երկրորդ թարգմանը դուրս ելան և լաւ քննութիւն մը կատարեցին։ Երբ պահականաւը մեկնեցաւ, խուժանին ձեռքէն դուրձեալ խանութները գոցուեցան և վախով տուն եկան։ Չորեքշաբթի երեկոյին միւթեսարըֆը և ժանդարմները հասան, քիչ շատ անդորրութիւնը վերահաստատուեցաւ։

Հայերը սիրտ առին, երբ եկաւ պատրիարքարանին պատուիրակութիւնը. անոնք քննութիւնները շարունակեցին մինչև իրիկուն։ Գերեզման բերուած մեռելները քննութենէ անցուցին։ Մինչև հիմա 25—30 հայ թաղուեցաւ, դաշտերը մեռնողներուն թիւը յայտնի չէ, որովհետև դաշտ ելլել անկարելի է։ Երեք օր է, մօտակայ տեղերէ ամէն օր չորս հինգ մեռեալ կուգայ։ Ցոյներուն կորուստը աւելի շատ կը նկատուի։ Լրագիրներուն գրածները չափազանցուած չեն։

Թիւրք գիւղացիները շատ օրաքշի, շատ ալ չէֆթլիք կեցողներ մեռցուցած են։ Մալգարայի և Զօրլուի հայութեան մասին դեռ լուր չունինք։ Կըսուի թէ Մալգարայի ժողովուրդը ամբողջովին գաղթած է։ Հայերուն մէջ Կօնըրալըն Սիմօն-աղան, ուրիշ երեք հոգիի հետ մեռած բերին, նաև խոշտանգուած Սագըլըեան Պետրոսին տղան, որ Քէօմիւր բազարը բաքքալ է։ Կարգ մը գերի հայ զինուորներ, որ գիւղերուն պահակութիւն կընէին, սպաննուած են։ Միւթէսարըֆին գալուն վրայ անդորրութիւնը քիչ թէ շատ եկած է։

Անգլիական հիւպատոս մր. Սդըէյդը և իր կինը լաւ դեր մը կատարեցին. առանք փողոցը պտտելով ժողովուրդը հանդարտեցնել աշխատեցան, «Մարիա» շոգենաւով իրենց մեծ աղջիկը Պոլիս ղրկեցին մասնաւոր նամակով։ Կը կարծուի թէ անգլիական պահականաւին գալը աստր արդիւնքն է։

Խուժանը դաշտը մեռցուած հայերը պահելու և թաղելու կաշխատի, սակայն առաւօտուն գացող և չդարձող ընտանիքները լուր չեն կրնար ճնալ։ Մասնակի Ջարդին մէջ մեծ դեր ունեցան յոյները. անոնք աշխատեցան թիւրքերուն երեսէն թողուլ մեզ, մեզի փուշին մէջ նետել ուզեցին, բայց իրենք ինկան, որովհետև իրենց զոհերուն թիւը շատ աւելի է, գիւղացիները ամբողջ յոյն են։ Տեղւոյս յոյները խուժանին աչքի ինկած հայոց տուները ցոյց տուին, քիթերնուն տակէն կը խնդային, բաւն չէին առներ (երկուշաբթի). Նշանաւոր Ախինաթորոսը, որ Ռօդօստոյի պատերազմին ժամանակ միշտ խորհուրդ կը հարցնէր Մովսէսբէյին, եա չկեցաւ մասնութիւններ ընելէ։ Տեղւոյս նախորդ օսմ. մէբուս Ադիլ-բէյ շատ պաշ ընթացք մը ունեցաւ. Ջարդին օրը՝ երբ տէր-հայրը, յոյներուն առաջնորդը կառավարչատուն գացին բացատրութիւն ուզելու, բնաւ ձայնը չէ հաներ, կարծես քիթերնուն խնդալ կը ճնացնէր։ Հետզհետէ կը հասցնեմ նոր մանրամասնութիւններ։

Ահաւասիկ քաղաքին մէջ սպաննուած և թաղուած անձերուն անունները. Եղիա Պետրոս Սագըլըեան, Ոսկեան՝ գերի զինուոր (սէօլէջցի), Եղիա Ճիւպպարեան, Սարգիս Մահմուլեան, Գրիգոր Բէօսթէպէկեան, Գաբրիէլ Սարգիսեան (բրուսացի), Կարապետ Աբրահամեան, Գրիգոր Արսէնեան, Սիմէօն Կարապետեան (մարմարաջըկցի), Պետրոս Պօղոս Ճանսըզեան, Կարապետ Սիմէօն Գամպիպեան, Կարապետ Յովհ. Բանիկեան, Պետրոս չօրլուցի, Առաքել (գերի զինուոր), և Յովհաննէս Մանուկեան։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ*)

(«Пр. Кр.» թերթի Կ. Պոլսի թղթակցի յօդուածը)

Ի՞նչպէս են վերաբերւում պետութիւնների կառավարութիւնները հայերի այդ պահանջներին։

Հարցին լաւ տեղեակ անձինք հաղորդում են, որ Ռուսաստանը հանդիսանալով պաշտպան հայոց՝ կատարելապէս ճանաչում է նրանց իրաւացիութիւնը։

Ֆրանսիան գնում է իր դաշնակցի շաւղով։ Անգլիան յայտնել է, որ միանում է այն բոլորին, ինչ որ Ռուսաստանն ու Ֆրանսիան փոխադարձ համաձայնութեամբ ընդունում են։

Եւ այսպէս, առաջնորդող դերը պատկանում է Ռուսաստանին։

Կարևոր է նկատել, որ նաև Գերմանիան, որի քաղաքականութիւնը մինչև այժմ թիւրքամոլ է, սկսում է աւելի և աւելի հետաքրքրուել հայկական հարցով։ Գերմանիայի համար պարզ է դառնում, որ Փոքր-Ասիայում կուլտուրական և տնտեսական աջողութիւնների համար պէտք է դիմել ասիական Մերձաւոր Արևելքի ամենաընդունակ ազգի օգնութեանը։ Գերմանիան մինչև իսկ պատրաստւում է Կիլիկիայի համար իր պաշտպանութեամբ ինքնավարութիւն պահանջելը։ Դր. Լեպսիուսը, որ Գերմանիայից ճանապարհորդեց Կիլիկիա, տեղական գերմանական որբանոցների քննութեան համար, Կ. Պոլսից անցնելիս խօսակցութեան ժամանակ հայկական մի թերթի խմբագրին հաղորդել է, որ գերմանացիք ի նկատի ունեն Բօսֆօրի ափերին և Փոքր-Ասիայում հիմնել ուսումնարաններ, ուր պիտի պատրաստուին ուսուցիչներ և ուսուցչուհիներ հայոց դպրոցների համար։ Այդ ուսուցիչներն և ուսուցչուհիները, կրթուած գերմանական ուսումնարաններում, գերմանական ազդեցութեան տարածողները կը լինեն հայկական ազգային դպրոցներում։

Այդ բոլորն ի նկատի ունենալով թիւրքաց պետութիւնն անհրաժեշտ գտաւ նոյնպէս բարեկամ ձևանալ հայերին և սկսեց այնպէս գործել, որ կարծես թէ նա պատրաստ է բաւարարութիւն տալ նրանց պահանջներին։ Ամենից առաջ Բ. Դրան ներկայացուցիչներն սկսեցին շողոքորթել հայերի ինքնասիրութիւնը, ասելով որ նրանք Թիւրքիայի ամենակուլտուրական ժողովուրդն են, որ նրանք միշտ եղել են հաւատարիմ հպատակներ փադիշահի պետութեան, որ Հայաստանում ժողովրդական խլրտումներն առեղծվեցին ռուսաց գործակալների միջնորդութիւններով, բայց «հայերին չեն կարող խաբել. նրանք գիտեն, որ հայ ազգի ամբողջական պահպանութիւնը հնարաւոր է միայն թիւրքաց տիրապետութեան տակ»։

Ներբողականներ են երգւում հայոց՝ նրանց վերջին բալկանեան պատերազմում ունեցած ընթացքի համար, այն մեծ ծառայութիւնների մասին, որ նրանք ցոյց տուին թիւրքական բանակին և այլն։ Ապա թիւրքական կառավարութիւնը լայն աշխարհ է դուրս բերում խոստումների իր հին պաշարը և դարձեալ նոյն խոստումներն է առաջարկում հայերին՝ որ հողային հարցը պիտի վճռուի բաւարար կերպով, որ ժանդարմերիան վերակազմուած է, որ Հայաստանի մէջ եղած վատ պաշտօնեաները պիտի փոխարինուին Ռումէլիայի լաւ պաշտօնեաներով, որ քիւրդական աւազակները պիտի խստապէս պատժուին և որ ամենալուրջ միջոցներ պիտի ձեռք առնուին, որպէսզի կարգն ու հանգստութիւնը թագաւորեն երկրում։

Մինչև իսկ ձեռնարկվեց իրագործելու այդ խոստումները. մի քանի տեղերում սկսեցին հետապնդել քիւրդ աւազակներին, վիլայէթները կառավարելու համար նոր օրէնք հրատարակեցին, Հայաստանի մի քանի տեղերը ռումէլիական ժանդարմներ ուղարկեցին և երկու-երեք երկրորդական տեղերում հայ պաշտօնեաներ նշանակեցին։

Սակայն այդ բոլորը, հասկանալի է, պէտք է ճանաչել պատրուակներ։ Ի՞նչ օգուտ կարող է բերել Հայաստանում ռումէլիական ժանդարմերիան, որ ոչինչ շահաւէտ բան չը կարողացաւ անել Մակեդոնիայում. քիւրդերի հետապնդումը ձեռնարկվում է միայն ձևի համար. մինչև այժմ աւազակներից ոչ ոք չէ բռնված. վիլայէթները կառավարելու նոր օրէնքը ոչինչ չը փոխեց հայերի վիճակը։

Այս օրերս թիւրքաց ներքին գործերի մինիստր Թալէաթ-բէյը անձամբ այցելեց հայոց պատրիարքին և խոստացաւ նրան Հայաստանում մտցնել ընդարձակ բարենորոգումներ։ Նա կոչ արեց նրա օսմանեան հայրենասիրութեան և խնդրեց դադարեցնել միջնորդութիւն անելը եւրոպական պետութիւնների առաջ, որպէսզի առիթ չը լինի օտարներին միջամտելու ներքին հարցերին։

Սակայն հայերին չեն կարող խաբել թիւրքական խոստումները. Նրանք գիտեն նրանց արժէքը. նրանք գիտեն, որ եթէ այդ խոստումները նոյնիսկ անկեղծ լինեն, այն դէպքում էլ Թիւրքիան չը պիտի կարողանայ իրագործել այդ խոստումները, չը պիտի գտնի անհրաժեշտ միջոցները իրագործելու այդ բարենորոգումները և երաշխաւորութիւնը նոյն օրէնքների գոյութեան շարունակութեան։

—

Յունիսի 18-ին հրատարակվեց կայսերական իրադէ, որ հաստատում է ներքին գործերի մինիստրի մշակած պետութեան ընդհանուր բարենորոգումների ծրագիրը. վեց մեծ պետութիւնների դեսպանատներին կիսապաշտօնապէս իմաց է տրված այդ ծրագրի մասին, միևնոյն ժամանակ նրանցից իւրաքանչիւրին ուղարկված է իրադէի օրինակը։ Նոր ծրագիրը վիլայէթները կառավարելու մասին օրէնքում բարենորոգումների հիմնական կէտերը քաղելով՝ առաջին տեղը տալիս է ապակենտրոնացման վարչական սկզբունքին՝ զօրեղացած նահանգական իշխանութեան լիազօրութեամբ։ Վիլայէթները կառավարելու համար օրէնքով վալիներին տրված իրաւունքները պահպանում են իրանց ուժը։ Ինչ վերաբերում է կենտրոնական կառավարութեան իրաւունքներին (վալիների գործունէութեան վրա հսկողութեան, նրանց պաշտօնից հեռացնելու իրաւունքներին և այլն), դրանք պիտի վերապահվեն բարձրագոյն ինսպեկտորներին։

Պիտի նշանակվեն 6 բարձրագոյն ինսպեկտոր (տեսուչներ) 6 տեսչական շրջանների համար (Արևելեան Հայաստան, Արևմտեան Հայաստան, Միջագետք, Փոքր-Ասիա, Սիրիա և Արաբիա)։ Բարձրագոյն ինսպեկտորները իրաւունք պիտի ունենան ամեն հարցերի մասին վերջնական վճիռներ կայացնել, բացի այն հարցերից, որոնց համար պահանջվում է կայսերական իրադէ, նոյնպէս էլ ֆինանսական հարցերից։ Առաջինները պիտի անցնեն Բ. Դրան տեսչութեան, երկրորդները՝ ֆինանսական մինիստրութեան։

Բուն իրաւաբանական հարցերը պիտի պատկանեն արդարադատութեան մինիստրութեան վճռահատութեան, պայմանով որ նա մի շաբաթվայ ընթացքում այդ հարցերը վճռէ։

Բացի 6 բարձրագոյն ինսպեկտորներից կը լինեն ինսպեկտորի 4 կամ 5 օգնականներ, որոնք կը հսկեն երկրի վաճառականութեան, հասարակական աշխատանքների, գիւղատնտեսութեան վրա։

Ծրագիրն իրագործելու համար պիտի ձեռնարկվի միաժամանակ նշանակելով բարձրագոյն ինսպեկտորները։

Երկու հարիւր հազար թիւրքական լիրայի վարկ պիտի բացվի հողային հարցի աշխատութիւնների համար։

Կայսերական իրադէի երկրորդ կէտը յայտնում է, որ բարձրագոյն ինսպեկտորները նշանակվում են մինիստրների խորհրդից, որ հաստատում է սուլթանը։ Նրանց պաշտօնավարութեան ժամանակը 5 տարի է։

Վեց մեծ պետութիւնների դեսպաններն էլ իրանց կարգին Կ. Պոլսում կազմեցին ընդհանուր ժողով Հայաստանի անհրաժեշտ բարենորոգումների հարցը ուսումնասիրելու համար։ Նրանք դեսպանատների պաշտօնեաներից կազմեցին յանձնաժողով։ Այդ յանձնաժողովի առաջին նիստը կայացաւ յունիսի 20-ին և նուիրվեց ուսումնասիրելու բարենորոգումների մասին մինչև այժմ գոյութիւն ունեցող ծրագիրները։ Դրանց ուսումնասիրութիւնից յետոյ՝ յանձնաժողովը պիտի պատրաստէ իր նոր ծրագիրը, որը պիտի ներկայացվի Կ. Պոլսի դեսպանների հաւանութեան, ապա պիտի ուղարկվի դեսպանների լօնդօնեան կօնֆերէնցիայի հաստատութեան։

Ռ. Ա.

ԹԻՒՐՔԻԱՆ ԵՒ ՌԵՖՈՐՄՆԵՐԸ*)

VI

Շնորհիւ այն հանգամանքի, որ Անգլիան արդէն խաբիսխ էր նետել Պարսից ծոցում, գերմանական քաղաքագէտների հանգիստ քունը խռովել էր։ Ռուս և անգլիական շահերի այնքան սուր մերձեցումը Մերձաւոր Արևելքում կարող էր լուծվել կամ պատերազմով և կամ լիակատար համաձայնութեամբ։ Որովհետև Գերմանիան աւելի հաւատացած էր, որ համաձայնութեան գալու շանսերն աւելի մեծ էին, քան պատերազմի, և մտածելով որ մի այդպիսի համաձայնութիւն կարող է տեղի ունենալ աւելի շուտ, քան Գերմանիան միջամտելու պատճառներ կունենայ, նա, իր հետ ունենալով և իր զինակիցներին, ընդունեց Թիւրքիայի ուժեղացման քաղաքականութիւնը։

Մենք տեսնում ենք, որ ռուս-թիւրքական պատերազմից յետոյ կազմվում է «համիդիէ» կոչված քիւրդական զօրքը, որպէս միշտ պատրաստ զինված ույժ ռուսական սահմանի վրա։ Փակագծի մէջ նկատենք, որ համիդէական գնդերը օսմանեան գանձարանից ոչինչ չեն ստանում, բացի զէնքից ու որոշ չափով ռազմամթերքից։ Նրանք պարտական են ապրելու իրանց հաշւով, իսկ օսմանեան բառարանում իրանց հաշւով բառը թարգմանվում է րայայի հաշւով բառով, որպէս և ապրել են նրանք մինչև այսօր։

Համիդիէ գնդերը կազմվելուց յետոյ սկսվում է համիսլամութեան գաղափարի պրօպագանդայի շրջանը։

Այն ժամանակ, երբ Թիւրքիան, զանազան դաշնագրերի հիման վրա, չէր կարող ոչ մի քայլ անել, ոչ մի բան աւելացնել կամ պակասեցնել իր պետութեան մէջ, առանց մեծ պետութիւնների հաւանութիւնն առնելու, յանկարծ ոսկէց գլուխ զինում է քիւրդերին և միութեան կոչ է անում երկրագնդիս մահմեդականութեան ընդդէմ քրիստոնեաներին։

Եւ բողոքող չը կայ, ու չէր կարող լինել, որովհետև թէ եռապետական դաշնակցութիւնը և թէ Անգլիան ու Ֆրանսիան շատ լաւ գիտէին, որ այդ բոլորն ուղղված էր Ռուսաստանի դէմ. իսկ ինչ որ Ռուսաստանի դէմ էր, հաճելի էր ամենքին։

Եւրոպական ասպարէզից յոյսը կտրած Թիւրքիայի առաջ համիսլամական գաղափարը բաց էր անում մի շատ հրապուրիչ հեռանկար, ներշնչում էր մեծ հաւատք դէպի պանծալի ապագան, որպիսի յոյսեր միշտ որոճում էր Թիւրքիան։

Եւ իրաւ՝ թողնելով հեռաւոր Հնդկաստանը, Ալժիրը, Թունիսը և այլն, նայենք աշխարհագրական քարտէզի այն տարածութեանը, ուր ընկած է Արևելեան Կովկասը, Պարսկաստանը և Միջին Ասիայի ահագին տարածութիւնը, ուր գտնվում են՝ Աւղանիստանը, Բուխարայի էմիրութիւնը և Խիվայի խանութիւնը, և կը տեսնենք, որ մեր թւած ամբողջ տարածութիւնը բռնված է մահմեդականներով։

Ուրեմն այն գաղափարը, որ վերագրւում են Վիլհէլմ կայսրին, ամենևին ուտոպիա չէր և ուտոպիա չէ։ Չը նայելով որ պաշտօնական Պարսկաստանը, յանձին Նասր-էդդին շահի, մերժեց ձեռք մեկնել սուլթան Համիդին, թերևս Իրանի գահը չը կորցնելու և օսմանցիների հետ չը լուծվելու երկիւղից, որպիսի յամառութեան էլ զոհ գնաց շահը, այնուամենայնիւ Միջին Ասիայի մահմեդականութիւնը, որպէս և Կովկասի պարսիկները յարած էին համիսլամութեան և նիւթական ու բարոյական աջակցութիւններ էին անում սուլթանին։

Չը գիտեմ ինչ է կատարվում այժմ Կովկասի մահմեդականութեան մէջ, իսկ ինչ վերաբերում է Միջին Ասիայի մահմեդականութեան, նկատելի է ինչ-որ խմորում, որի մասին ես կը գրեմ մի ուրիշ անգամ։

Թիւրքիան, ունենալով քաղաքական մի այսպիսի լուրջ նպատակ, բնականաբար չէր կարող և չը պիտի ուզենար բարենորոգումներ մտցնել հայկական վիլայէթների մէջ, որը սեպաձև մխված է Թիւրքիայի սիրտը և որի բնակչութեան մեծամասնութիւնը՝ հայը քանիցս աջակցել էր ռուսական բանակի առաջխաղացութեան դէպի երկրի խորքը։

Նայելով նոյն աշխարհագրական քարտէզի վրա՝ կը տեսնենք, որ Ռուսահայաստանն էլ նոյն ձևով ընկած է Արարատեան դաշտի և Կովկասի այն տարածութեան վրա, ուր հաստատված մահմեդական տարրի վրա միշտ մեծ յոյսեր է դրած եղել Թիւրքիան։

Այսպիսով հայը իր հայրենիքով հանդիսանում էր որպէս մի լուրջ խոչընդոտ մահմեդական տարրի միապաղաղութեան։ Ուստի ռէֆօրմներ մտցնելով հայկական վիլայէթների մէջ և այսպիսով հնարաւորութիւն տալով հային ոչ միայն ապրելու, այլ և տնտեսական, կուլտուրական և քաղաքական նուաճումներ անելու ի հաշիւ մահմեդական տարրի—դա կը նշանակէր պարզ խոչընդոտ վերածել սպառնական արգելքի հանդէպ իր այնքան փայփայելի նպատակների։

Մեր ներկայ յօդուածի թէմայից դուրս է այն, թէ արդեօք Թիւրքիան, Անգլիան, եռապետական դաշնակցութիւնը և նոյն իսկ Ռուսաստանը չէին սխալվում միևնոյն տեսակէտով, թէև նրանցից իւրաքանչիւրը քաղաքական տարբեր նպատակով թոյլ էր տալիս, որ Թիւրքիայի հայը մարտիրոսանայ։

Այս յօդուածով մենք ուզեցինք ապացուցանել նաև այն, որ քանի որ Թիւրքիան յոյսը մահմեդական միութեան վրա դրած՝ մեծ ու հզօր կայսրութիւն կազմելու վարդագոյն երազներով է սնվում, նրան ամենևին ձեռնտու չէ Թիւրքահայաստանում ռէֆօրմներ մտցնել։

Թիւրքական խոստումներին չը հաւատալու հարց բարձրացնել աւելորդ է, քանի որ այժմ այլ ևս ոչ ոք չի հաւատում։ Երէկ էր, որ թիւրք մամուլը այնքան ջերմ սրտացաւութիւն էր ցոյց տալիս դէպի հայութեան տառապանքները և պահանջում դրութեան բարելաւումն, որովհետև հայկական հարցը դեռ դիւանագիտութեան զբաղման առարկայ չէր դարձել։ Այսօր, երբ Կ. Պոլսում մեծ պետութիւնների դեսպանները յանձնարարված են հայկական վիլայէթների ռէֆօրմների ծրագիրը մշակելու, նոյն մամուլն արդէն վայր է դրել սրտացաւի դիմակը և քիչ է մնում, որ հայկական ջարդեր քարոզի օրը ցերեկով։

Բայց ուշ է մնալու յաղթանակը, այդ ցոյց կը տայ ապագան։

Ա. Ց. Մուրադեան

Սամարղանդ

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ԳԺՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

16 յուլիսի

Աթէնք.—Գլխաւոր պատերազմաբեմից յուլիսի 16-ին ստացված է հետևեալ հեռագիրը. «Յուլիսի 13-ի պարտութիւնից յետոյ բօլգարները նահանջեցին դէպի Ջումայա և ապա դէպի հիւսիս, երբ ստացան նոր օգնական ույժեր, որոնց թւում Ֆերդինանդ թագաւորի առաջին գունդը։ Բօլգարները նորից փորձ արին գրաւելու կորցրած դիրքերը, բայց անաջող, ստիպված եղան խոշոր կորուստներով յետ նահանջել։ Աջ թևի վրա կռիւը տևեց ամբողջ օրը։ Երկու կողմերը խոշոր կորուստներ ունեցան։ Ջումայի մօտ կռիւը վերջացաւ յօգուտ յոյների. բօլգարները նահանջելով հրդեհեցին Ջումայան։ Ձախ թևի վրա կռիւը շարունակվում է. երկու կողմից էլ կենտրոնացրել են մեծ ույժեր»։

—

Հռոմ.—Ստեֆանին հաղորդում են Բելգրադից, որ իտալական դեսպանի յուլիսի 7-ին նախաձեռնած քայլերը Բելգրադում և Ցետինիէի ու Աթէնքի ներկայացուցիչների առաջարկութիւնները ճնշման բնոյթ չեն ունեցել։ Պաշիչը պատասխանել է, որ ի նկատի ունենալով այն անվստահութիւնը, որ տածում են դէպի Բօլգարիան, նա չէ կարող համաձայնվել զինադադար անելու հաշտութեան բանակցութիւնները սկսելուց առաջ։ Նոյնպիսի պատասխան էլ ստացված է Աթէնքի կաբինէտից։

—

Բուխարէստ.—Մամուլը սիրալիր ողջունում է դաշնակից պատգամաւորներին, մանաւանդ Պաշիչին և Վենիզելօսին։

—

Բերլին.—Թիւրքիայի արշաւանքի հարցը շարունակում է լուրջ մտահոգութիւն պատճառել քաղաքական շրջաններին։ Դեռ ևս պարզված չէ, թէ ինչպիսի միջոցներով պիտի ստիպեն Թիւրքիային հեռանալ Ադրիանուպօլսից։

ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

—

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

16 յուլիսի

Կ. Պօլիս.—Բ. Դրան մէջ հաւատացնում են, որ թիւրքական զօրքերը Ֆիլիպպօպոլից մի քանի կիլօմետր հեռաւորութեան վրա են գտնվում։ Դրանով Թիւրքիան ուզում է ստիպել դաշնակիցներին և հարկադրել, որպէս զի իրան՝ էլ հրաւիրեն Բուխարէստի խաղաղարար կօնֆերէնցիային մասնակցելու։

Ի նկատի առնելով պետութիւնների արած հաւաքական պահանջը՝ Ադրիանուպօլիսը դատարկելու առիթով, մահմեդական ազգաբնակութեան մէջ մեծ անբաւականութիւն է տիրում ընդդէմ կառավարութեան։ Յունաստանի և Թիւրքիայի միջև ըստ երևոյթին համաձայնութիւն չը կայացաւ։

—

Կ. Պօլիս.—Թրակիայի յունական հոգևորականութիւնից ստացվել են տեղեկութիւններ, որ թիւրքական զօրքերն ու կամաւորները սկսել են ջարդել քրիստոնեայ ազգաբնակութիւնը։ Մօլգարիի շրջակայքում հրկիզված են 22 գիւղեր. բնակիչներին քշում էին եկեղեցիները և այնտեղ ողջ-ողջ հրկիզում, իսկ շուրջը թիւրքական զօրքերը օղակ կազմած գնդակահարում էին փախչելու փորձ անողներին։ Կալիվիա գիւղում 700 հոգուց կենդանի է մնացել մի ծերունի՝ մի աղջկայ հետ։ Կոտորածը տեղի է ունենում Միութիւն և Առաջադիմութիւն կոմիտէի ծրագրով, որը ուզում է Թրակիայում թողնել միայն մահմեդական ազգաբնակութիւն և ուղարկում է այնտեղ Մակեդոնիայից եկած բոլոր թիւրք փախստականներին, որոնք սեփականացնում են սպանված քրիստոնեաների հողերն ու ստացուածքը։

—

Սօֆիա.—Կ. Պոլսից հաղորդված այն լուրը, թէ իբր բօլգարները նահանջելով Ադրիանուպօլսից՝ կոտորեցին 200 յոյներ, սխալ է. իսկութիւնը այն է, որ թիւրքերը Դիմօտէկայում, Ադրիանուպօլսում և Մուստաֆա-փաշայում ընդհանուր կոտորած են սարքել չը խնայելով ոչ յոյներին, ոչ բօլգարներին և ոչ էլ հայերին։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

16 յուլիսի

Լօնդօն.—Լօրդերի պալատ։ Լօրդ Կերզօնը մի ժամ ու քառորդ տևողութեամբ ճառ արտասանեց պարսկական գործերի մասին։ Կերզօնի ասելով, Հիւսիսային Պարսկաստանում շնորհիւ ռուսական զինուորական խոշոր ույժերի ներկայութեան համեմատաբար խաղաղ է։ Թուցէ նրանց ներկայութիւնը ապահովում է երկրի հանգիստը և հաճելի էլ է պարսիկ կառավարութեանը, սակայն ո՞րքան այդ խոշոր թիւը համապատասխանում է անգլօ-ռուսական համաձայնութեան ոգուն և Պարսկաստանի անկախութեան մասին արված յայտարարութիւններին։ «Մենք չենք կարող առանց որոշ երկիւղի նայել այն բանին, թէ ինչպէս շարունակվում է զօրքերով գրաւումը այդ երկրի, որի անկախութեան մասին մենք միշտ պնդում էինք»։ Կերզօնը իր հաւանութիւնն է տալիս անգլիական կառավարութեանը անգլօ-հնդկական զօրքերը Հարաւային Պարսկաստանից յետ կանչելու առիթով և քննադատում է կառավարութեան ներկայ քաղաքականութիւնը, անուանելով նրան պալլիատիվների քաղաքականութիւն։ Բաղդադեան երկաթուղու առիթով կայացրած համաձայնութիւնը Կերզօնին արդարացի է թւում։ Անգլիան պէտք է եռանդով հետամուտ լինի չէզոքութեան շրջաններում երկաթուղագծներ անցկացնելու քաղաքականութեանը։

—

Լօնդօն.—Լօրդերի պալատ։ Լօրդ Մօրլէյը պատասխանելով Կերզօնին, յայտնեց, որ Անգլիայի քաղաքականութիւնն է՝ Պարսկաստանի վերաբերմամբ՝ պահպանել անգլօ-ռուսական համաձայնութիւնը, Պարսկաստանի անկախութիւնը տնտեսական, վարչական

և քաղաքական ասպարէզի վրա։ «Մենք չենք մոռանում Պարսկաստանի բարօրութեան մասին. մտադիր ենք պաշտպանել սահմանադրութիւնը, որ տեսակ ձևը կուզէ լինի. պատրաստ ենք աջակցութիւն ցոյց տալ պարսից կառավարութեանը հարաւի ճանապարհների վրա կարգը վերականգնելու համար։ Անգլիան և Ռուսաստանը գործում են լիակատար համերաշխութեամբ»։

—

Բէյրութ.—Օսմանեան կառավարութիւնը ապակենտրոնացման կուսակիցների պարագլուխ Րէֆիկ-բէյին պորտֆէյլ է առաջարկել ներկայ մինիստրութեան մէջ։

—

Պրագա.—Սէյմի չեխական պատգամաւորների միութիւնը մի բանաձև ընդունեց, որով երկրի աւտօնոմիան դադարեցնելը կառավարութեան կողմից համարում է թշնամական մի քայլ ընդդէմ չեխ ժողովրդի։ Բողոքի ազգային միտինգից յետոյ աղմկալի ցոյց տեղի ունեցաւ փողոցներում, որին վերջ տուեց ոստիկանութիւնը։

ՀԵՌԱԽՕՍ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

16 յուլիսի

Շանխայ.—Յուլիսի 15-ին ապստամբ զօրքերը նորից յարձակվեցին զինանոցի վրա, բայց ուժեղ հրացանաձգութեան հանդիպեցին հիւսիսային զօրքերի և կողմից պատերազմական նաւերից։ Յարձակումը կրկնվեց մի քանի անգամ, բայց միշտ էլ անաջող։ Ծովապետ Ցզէնը պատրաստվում է ռմբակոծել Վուզանի ծովային ամրութիւնները։

—

Ուրգա.—Բատխալգան յետ են վերցրել մօնգօլները։ Արևելեան թևի վրա մօնգօլները Դարխանուլան չինացիներից յետ են խլել։ Չինացիներից վիրաւորվել և սպանվել են 500 հոգի, մօնգօլների կորուստները աննշան են։

—

Տօկիօ.—Չինաստանը ուսումնասիրող ընկերութիւնների ներկայացուցիչների համագումարը մի բանաձևով պահանջում է, որ Եապօնիան աւելի ակտիվ քաղաքականութեան դիմէ Չինաստանում։ Բանաձևի այն մասը, որով առաջարկվում էր Եապօնիային զօրքով օգնութիւն հասնել Հարաւային Չինաստանի զօրքերին, մերժված է։

—

Խանկօու (ուշ ստացված).—Խունանի գաւառը պաշտօնապէս անկախութիւն յայտարարեց և խնդրում է օտարերկրացիներին նոր փոխառութիւն չը տալ։

Շանխայ.—Հիւսիսային զօրքերի նաւերը գտնվում են Վուզանից դուրս և վուզանեան ծովափնեայ ամրութիւնների թնդանօթային կրակի գծից դուրս։ Օտարերկրացիները հեռացան Վուզանից, սպասելով ռմբակոծութեան։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՄԱՌԱՅԻՆ ՄՏՈՐՄՈՒՆՔՆԵՐ *)

IV

Նոր հովեր

Все это новое... несомнѣнно новое свидѣтельствующее о томъ, что кажущаяся неподвижность жизни есть оптическій обманъ, что даже нашъ глухой, отдаленный уголъ сдвинутъ съ мѣста и идетъ куда-то впередъ въ темное, смутное будущее...

Гордѣевъ—«Въ Глубинѣ».

Ժամանակակից գաւառը, շնորհիւ տիրող քաղաքական-սօցիալական աննպաստ պայմանների, չափազանց ուշացած, անորոշ և թոյլ տեմպով է առաջ գնում։ Գաւառական միապաղաղ ցաւատանջ մասսան զուրկ է առողջ, բեղմնաւոր ոգուց և անմիջապէս ենթարկվում է քաղաքակրթութեան նախօրեակի հիւանդոտ տրամադրութիւններին, վարակիչ, խեղդուկ հովերին...

Այստեղ չէ նկատվում կուլտուրական-հասարակական ակտիվ շարժում, ինքնուրոյնութիւն՝ վերածնվող կեանքի ոլորապտոյտ ելևէջներում։

Գաւառի հսկայ զանգուածի մէջ չեն նշմարվում ուժեղ շերտաւորումներ և մտաւոր-տնտեսական յեղաշրջման ազդանշաններ։

Միշտ համբերատար և ընկճված, միշտ պասիվ և անտարբեր...

Գաւառի տնտեսութեան արդի ձևերը պրիմիտիվ են, մաշված ու անպէտք։ Առաջխաղացութեան անիւը՝ ժանգոտած, խարխուլ և դանդաղաշարժ։

Այնուամենայնիւ այս համատարած թմրութեան մէջ դարձեալ հասարակական կեանքն ենթարկված է տարրալուծման, պատմական անխուսափելի օրէնքների, կուլտուրական հոսանքի ուժգին հարուածներին։

Քաղաքակրթութիւնը մուտք է գործում չինական պատերի անեղչափ ծակոտիներից, առաջացնում է բնական ինքնաբերաբար մարդուս առօրեայ, սահմանափակ կեանքի և լճացած մտքի մէջ կենդանարար, հնութիւնը ժխտող, կործանող շարժում։

«Որքան էլ յամրաշարժ լինի այստեղի կեանքի տեմպը,—նկատում է Гордѣевъ-ը,—նրա պրօցեսը անդադրում ու անշեղ հեռացնում է նրան սովորական, ծածկված, կղզիացած, ուրիշ աշխարհից կտրված տեղից, տանում է դէպի առաջ, փոխում է բնակիչների հագուստը, բարքերը, աշխարհահայեացքը, փոխադարձ յարաբերութիւնը, գիւղի արտաքին տեսքը, նոյնիսկ երկրի դաշտերի, մարգագետինների, անտառների և ջրերի մակերևոյթը»։

Քաղաքակրթութեան կուրացնող, շշմեցնող շողերն արտացոլելով գաւառի խաւարապատ, լճացած կեանքում, ընտանեկան նիստ ու կացի, անհատական փոխ-յարաբերութիւնների, աւանդական սովորոյթների, սրբագործված նախապաշարմունքների, հասկացողութիւնների և նեղ մտածելակերպի վրա՝ անխնայ ամեն ինչ այրւում, հալվում և ոչնչութեան են մատնվում։

Իսկ այս բոլորի փոխարէն մնում են ընդհանուր յուսահատութիւն, յուսախաբութիւն, մահաբեր լքում, կործանարար այլասերում և բարքերի սոսկալի անկում։

Վերանում, անհետանում են այն ամենը, ինչ-որ հնացած է, նշանակութիւնը նսեմացած, արժէքը կորցրած։

Գաւառի կեանքը սնանկանում է, փոխվում է Տորիչելեան դատարկութեան։

Հասարակական մտաւոր կեանքի ունայնութեան անյատակ փոսը բացել է իր ահռելի բերանը և պատրաստ է կուլ տալ, խեղդամահ անել գաւառի թարմ, զգայուն, բայց մոլորված երիտասարդ սերունդին։

Այս հասարակական թունաւոր հոսանքն առանձնապէս աչքի է ընկնում գաւառական կենտրօն վայրերում, ուր խմբվում, պատրաստվում են քաղաքակրթութեան տարրերն, որոնց բացասական ազդեցութիւնն աւելի ծանր, աւելի վտանգաւոր ներգործութիւն է անում կիսակիրթ ժողովրդի վրա։

Իբրև բնորոշող օրինակ յիշենք մեր գիւղաքաղաքներից մի քանիսը. Իգդիր, Վաղարշապատ, Աշտարակ, Ղամարլու, Մեծ-Ղարաքիլիսա, Ջալալ-Օղլի և Շուլավէր, ուր կերպարանափոխվել են նահապետական ընտանիքի և հասարակական կեանքի գլխաւոր հիմունքները, քանդվել են բարեկամութեան, համերաշխութեան, փոխադարձ օգնութեան նուիրական կապերը. փչում են քաղաքակրթութեան նախերգանքի չնչաւոր հովերը, հատատարմատ ծառեր չորացնող խորշակը տիրում է. ամենուրեք խօսքի, գործի և կամքի անկայունութիւն. խախտվել է հարևանի անսահման վստահութիւնն ու հաւատարմութիւնը։ Անհետացել են համայնքի կեանքից անկեղծութիւնը և տնահարվել է յաւիտենական սէրը։

Մ. Ղազարեան

*) Տես «Մշակ» № 150.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

—

Հեղեղը հայկական գիւղերում

Հին-Նախիջևան, 12 յուլիսի

Մայիս ամսից մինչև վերջին օրերը կարծես երկինքը կապված լինէր մեզանում։ Յուլիսի 10-ի եր. ժ. 5-ին սաստիկ անձրևը ջրի հեղեղի նման թափվեց Թմբուլ, Ղօշադիզա, Հին-Նախիջևան, Եամխանա, Ղարախանբեկլու և շրջակայ գիւղերի վրա։

Հեղեղը Թմբուլ գիւղի վրա շարունակվեց 4—5 րոպէ, սրբեց, մաքրեց բամպակի արտերի, խաղողի այգիների, սեխի, ձմերուկի, վարունգի բոստանների «ցաւ ու չոռը», լցնելով փողոցները հեղեղի պղտոր հասանքով։ Հեղեղից յետոյ, որը գլխաւորապէս տեղաց Թմբուլ ու Ղօշադիզա գիւղերի վրա, օդը քիչ զովացաւ ու մաքրվեց։

Ա. Տ.-Ստեփանոսեան

—

Վերին-Ագուլիսի գր.-ընթերցարանը

Վերին-Ագուլիս, 10 յուլիսի

Ամսիս 7-ին ս. Թովմայի վանքի բակում Կ. Հ. Բ. Ընկ. տեղիս ճիւղի վարչութիւնը, մասնակցութեամբ մի խումբ ուսանողների և օրիորդների, կազմել էր մեծ և շքեղ զբօսանք։

Ագուլիսում առաջին անգամն էր լինում այսպիսի ճոխ ծրագրով մի զբօսանք. բակը ամբողջովին զարդարված էր կանաչներով, բազմաթիւ կիօսկներով և գոյնզգոյն լապտերներով։ Մեծ տպաւորութիւն էր թողնում հանդիսականների վրա հարիւրաւոր մանուկների շքեղ երթը ժողովրդական-ազգային երգերով և դրօշակներով. գեղեցիկ էր ֆէյէրվերկը, որը տևեց ամբողջ մի ժամ։ Հանդիսականները գոհ և ուրախ տրամադրութեան տակ հեռացան։

Մուտք եղել է մօտաւորապէս 500 ր.։ Վարչութիւնն ունի ճոխ ընթերցարան՝ բազմաթիւ հայ և ռուս օրաթերթերով, շաբաթաթերթերով և ամսաթերթերով։ Սակայն գրքերի պաշարը այնքան էլ մեծ չէ։ Վարչութիւնը շինել է տուել նոր յարմար մի շէնք գր.-ընթերցարանի համար, որը շուտով տեղափոխվելու է։

Վարչութիւնը ուրախութեամբ և շնորհակալութեամբ կընդունէր գրենական նուէրներ, ի բարգաւաճումն գրադարանի։

Հմ. Մակարեան

—

Գիւղատնտեսական հրահանգներ

Նոր-Բայազէտ, 11 յուլիսի

Գիւղատնտեսական մեծ հրահանգներով մեր գաւառն է մտել ինստրուկտոր Թ. Ղազարեան, որը գիւղից գիւղ շրջելով մանրամասն ստատիստիկա է կազմում ժողովրդի դրութեան, նրա գիւղատնտեսական ձեռնարկութիւնների, հողագործական արդիւնաբերութեան պայմանների և երկրագործական ձևերի մասին։ Չը նայելով որ այդ ստատիստիկան գաւառական ժողովրդի բարեկեցութեանը նպաստող պայմաններ է ներկայացնելու, բայց և այնպէս մեր շրջանի ժողովուրդը յաճախ ծուռն և չափազանց տեղեկութիւններ է հաղորդում այդ վերաբերութեամբ։ Սակայն ինչ էլ լինի, Թ. Ղազարեանի միսիան մեծ յոյս է ներշնչել մեր գաւառի ժողովրդին՝ ապագայում նրա գիւղատնտեսական ձեռնարկութիւնները աւելի կանոնաւոր կացուցանելու նկատմամբ։ Նա յոյս է տուել հողագործ դասակարգերին, որ ըստ ցանկութեան կարող է խոտասերմ տալ գիւղացիներին, որոնց խոտը կը դառնայ ցանովի, որը մեծ բարիք կը լինի ժողովրդի տնտեսութեան մէջ։

Շուտով Թ. Ղազարեան անցնելու է մեր գաւառի ծայրերը, դէպի Բասար-Գէչար, ուր մանրամասն հարցաքննելուց յետոյ ժողովրդին վերադառնալու է իր հրահանգները ի կատար ածելու։

Ցանկանք, որ նրա պատուէրներն ու ձեռնարկութիւնները իրական հող գտնեն և մի փոքր կերպարանափոխեն մեր ռաշպար ժողովրդի տնտեսական դրութիւնը, որ այնքան դժնդակ պայմանների մէջ է գտնվում, մի դրութիւն, որը ոչ մի կողմից չէ բաւարարում հողագործի դժոխային, չարքաշ աշխատանքը, որ մեզանում անուանվում է «Կայէնի աշխատանք»...

Գ. Սիմոնեան

ՆԱԼՉԻԿԸ ՈՐՊԷՍ ԿՈՒՐՕՐՏ

—

Վերջին տարիներս որպէս ամարանոց, գլխաւորապէս կրծքի և նեարդային հիւանդութիւններ ունեցողների համար, աւելի և աւելի հռչակ է ստանում Նալչիկ աւանը, որ գտնվում է Վլադիկավկազի երկաթուղու Կօտլեարևսկայա կայարանից մօտ 40 վերստ հեռաւորութեան վրա։

Ներկայ թւականի յունիս ամսի 1-ից նոր բացված գծի վրա կանոնաւոր կերպով երթևեկում են գնացքները օրական երկու անգամ։ Թերևս անշահեկան չէր լինի մեր անձնական տպաւորութիւնների մասին մի քանի խօսք ասել մանաւանդ նրանց համար, որոնք կը կամենային օգուտ քաղել մեր տեղեկութիւններից։

Նալչիկ աւանը ծովի մակերևոյթից բարձր է 1,643 ոտնաչափ և երեք կողմից շրջապատված է անտառներով, իսկ հիւսիս-արևելեան մասը ներկայացնում է մի ընդարձակ տափարակ դաշտ, ծածկված ծաղկազարդ մարգագետիններով ու հացահատիկների ու լպուտի (մայիս) արտերով։ Այս բարեբեր տափաստանների վրա երկար շարքերով ձգվում են կաբարդինների հսկայական շէնտուները յաճախ 5-ից մինչև 10 վերստ երկարութեամբ. կան և գերմանական գաղութներ և ռուսական խուտօրներ. իսկ բարձր լեռների վրա վաղուց ի վեր բնակութիւն են հաստատել բալկարները, որոնք ներկայացնում են այն Թուրք-Թաթարական բարբարոս ազգերի մնացորդը, որոնք մի ժամանակ բռնել էին Եւրոպայի ամբողջ հարաւ-արևելեան մասը. մինչև օրս էլ նրանք պահել են իրանց լեզուն. սակայն իրանց տարազով բոլորովին նման են կաբարդիններին։

Բուսականութիւնը չափազանց հարուստ է և յուլիս ամսին այնքան թարմ, որ կասես նոր գարուն լինի. անտառները բաղկացած են մեծ մասամբ տերևաւոր ծառերից, իսկ Բալկարիայի բարձր լեռների վրա մօտ 50 վերստ հեռաւորութեամբ Նալչիկից աճում են մայրին ու եղևնին։ Կլիման մեղմ է, ամռանց ծայրայեղ տաքութիւններ, աւելի բարեխառն, քան թէ ցուրտ. քամիները միշտ մեղմ և փչում են բարձր ձիւնապատ սարերի և փշատերև անտառների կողմից։

Բնակիչները ռուսներ են, կաբարդիններ, հրեաներ, հայեր և աննշան թւով ուրիշ ազգեր։ Հայերը մօտ 30 ընտանիք, համարեա ամենքն էլ Ախալցխայից, պահպանել են անաղարտ իրանց լեզուն, տարազը, ազգային առանձնայատկութիւնները. պարապում են առևտուրով ու արհեստներով. մի ժամանակ հայերի մէջ խիստ զարգացած է եղել ոսկերչութիւնը, սակայն շնորհիւ այն հանգամանքի, որ ներկայումս տեղացիները հետզհետէ ենթարկվում են ռուսական ազդեցութեան և ամենակուլ եւրօպական մօդային և հրաժարվում են իրանց ազգային տարազից, ոսկերչութիւնն էլ ընկած դրութեան մէջ է և ենթակայ կորչելու վտանգին։

Հայերը, պէտք է ասած, ունեն տնտեսական բաւարար վիճակ, բայց զուրկ են ոևէ կրթական և կրօնական հիմնարկութիւնից. նրանք չունեն ոչ եկեղեցի, ոչ դպրոց և ոչ էլ քահանայ. մասնաւոր անհատների մօտ կան բաւականաչափ գրքեր, բայց լրագիր ստացվում է շատ քիչ քանակութեամբ, ընդամենը մի-երկու օրինակ. դժբաղդաբար չը կայ հայերի մէջ և մի ինտելիգենտ ոյժ, որ արեգակի նման իր շուրջը հաւաքէր խաւար մոլորակներին։ Պէտք չէ հայութեան ցիր ու ցան հատուածները անուշադիր թողնել։

Աւանին ուտելեղէնի մթերքներ հայթայթողը երեք վերստ հեռաւորութեան վրա գտնվող գերմանական գաղութն է. և զարմանալի՜ բան, այդ մի բուռն ժրաջան ու աշխատասէր ժողովուրդը իր վարք ու բարքով, իր սովորութիւններով ազդում է տեղիս բոլոր բնակիչների վրա։ Ամառ է, դաշտային աշխատանքների վառ ժամանակը. գերմանացի գիւղացուն անհրաժեշտ է մի կողմից իր արտադրած մթերքներն ի վաճառ հանել և միւս կողմից էլ՝ յետ չը մնալ իր դաշտային աշխատանքներից, և ահա այստեղ նա իր կամքին է հնազանդեցնում ամենին։ Նրանք վաղ առաւօտեան, դեռ լոյսը չը բացված, գիւղից գալիս են քաղաք, իրանց ապրանքը ծախում-ծախծխում մինչև ժամը 4—5-ը և ժամանակին վերադառնում դաշտային աշխատանքներին. և որպէսզի աւանի բնակիչները քաղցած մնալու վտանգին չենթարկվեն, ամեն առաւօտ վաղ լուսաբացին նրանք ամենքը շուկայումն են արդէն և իրանց օրվայ պաշարեղէնն առած վերջացրած։ Ծոյլ տանտիկինն էլ այստեղ գերմանացու շնորհիւ աշխատասէր է դառնում։

Խմելու ջուրը վերցնում են լեռնային գետակից, որ շարունակ պղտոր է յաճախ տեղացող անձրևների շնորհիւ. փողոցներն անմաքուր են պահվում և լուսաւորութիւնը ողբալի դրութեան մէջ։ Որպէսզի Նալչիկը բարեկարգվի և կատարեալ կուրօրտ դառնայ, անհրաժեշտ է նրան քաղաքի իրաւունքներ տալ և մտցնել քաղաքային ինքնավարութիւն. ապա թէ ոչ գիւղական մի տգէտ տանուտիրոջ ձեռին նա կարող է դեռ երկար ժամանակ մնալ կեղտի և ապականութեան մէջ։

Բնակիչների գլխաւոր պարապմունքը անասնաբուծութիւնն է, և հիւանդները յարմարութիւն ունեն ամեն օր վայելելու թարմ և սննդարար կումիս։

Ի վերջոյ ասենք, որ Նալչիկի շրջակայքում բնութիւնը հրաշալի է. նա գտնվելով Էլբրուս և Կազբէկ լեռների. գագաթների արանքում, իր սահմանների մէջ է պարունակում կովկասեան լեռնաշղթայի ամենաբարձր և հետաքրքրական մասը. այստեղ են գտնվում կովկասեան լեռների ամենամեծ սառցակոյտերը—գլէտչէրները թէ թւով և թէ քանակով, այստեղ են գտնվում և Բալկարիայի աննման «կապոյտ լճերը»։ Հրաշալի է Նալչիկի բնութիւնը. նրան պակասում է միայն մարդկային ձեռների աշխատանքը։

Արտագ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՑ

—

Շնող գիւղ, 5 յուլիսի

Շատ անգամ է գրվել այն մասին, թէ ինչպէս անել, որ գիւղական-հասարակական սովորութիւնների միջից վերանան այնպիսիները, որոնք իրանց գոյութիւնը պահպանելով եկեղեցական անուան տակ՝ ահագին վնասներ են հասցնում հասարակութեանը ինչպէս բարոյապէս, նոյնպէս և նիւթապէս։

Այդպիսի սովորութիւններից մէկը մեզանում պէտք է համարել «ժամհաց» տալը ննջեցեալի յիշատակին, որը ամուր կերպով պաշտպանվում է թէ ժողովրդի և թէ հոգևորականութեան կողմից և «ժամ» անողին գցում անասելի պարտքերի տակ։ Իւրաքանչիւր հասարակութեան գիտակից մասը, քաջ գիտենալով որ իր սիրելի հանգուցեալի յիշատակը հարիւրաւոր մարդկանց փորերը «կոլկոտով» ու գինի-արաղով լցնելով չէ, որ պէտք է յաւերժացվի, ամեն կերպ աշխատում է վերացնել իր միջից այդ սովորութիւնները. ժամանակ է, որ մեր հասարակութեան գիտակից մասն էլ վերջապէս ձեռք վերցնել աշխատէ այդ զուտ փորեր կշտացնելու նպատակով պարտքերով «ժամեր» անելու հնացած սովորութիւնից։

Առիթից օգտվելով պէտք է մատնանիշ լինեմ և մի ուրիշ սովորութեան վրա, որը թէև էութեամբ ոչնչով նման չէ առաջինին, բայց իր թողած բացով խոշոր և անփոխարինելի վնասներ է հասցնում ընդհանուր հասարակութեան տնտեսութեանը։

Արտերը կարկուտից և բնական այլ պատահարներից ազատ պահելու համար մեր շրջանի մի քանի գիւղեր, բացի կիրակի օրերից, շաբաթվայ մէջ մի կամ մի քանի աւելորդ կիրակիներ են պահում «հուքմի» անուան տակ. և այդ՝ ամառային աշխատանքների ամենաեռուն ժամանակ։ Դաշտերում արտերը հասել-կծղել, «վայ տէր» են կանչում, հնձող պահանջում. գիւղերում «Իշակը կրակը գին ա», հնձող չը կայ։ Հասած արտերի համար ամեն մի ուշացած օրը, նոյնիսկ ժամը կենսական նշանակութիւն ունի։ Պէտք է շտապել, ամբողջ տարվայ պաշարը «դուռը հասցնել»։ Դրա փոխարէն մէկ էլ տեսար գիւղական ծոյլերի մի փոքրիկ խումբ որոշեց «չէքուց հուքմի անել», շատ դէպքերում նոյնիսկ առանց քահանայի գիտութեան—որ գիւղի թէ քահանան է և թէ ժամկոչը—երեկոյեան մօտենում են եկեղեցուն, զանգակը ծնգացնում և ահա քեզ միւս աւուր հուքմին պատրաստ է...

Ղալմաղալը, իրարանցումը ընկնում է գիւղը, բայց բողոքները մնում են անհետևանք և հպատակվելով պատահական մարդկանց որոշման՝ ստիպված են լինում «երկնքի բարկութիւնը» չը շարժելու համար «հուքմի անել»...

Այս նոյնը մեզանում պատահեց այս քանի օրս։

Երկար վիճաբանութիւններից յետոյ մեր գիւղացիք հուքմի արին, իսկ կողքներիս հարևան գիւղերը փառաւոր կերպով հնձում էին իրանց հասած արտերը։ Եւ քանի որ այս երևոյթը սերտ կերպով կապված է եկեղեցու հետ, ուստի գիւղական քահանաների էլ պարտականութիւնն է, որպէսզի նրանք հէնց նոյն եկեղեցու բեմից ատենաբար քարոզեն և համոզեն գիւղացի հասարակութեանը, որ Աստուծոյ բարկութիւնը երբեք չի շարժվի, եթէ ռաշպարը «եօթերորդ օրը հանգստանալուց յետոյ» շտապում է իր հալալ աշխատանքը օր առաջ դուռը հաւաքելու։

Ասում եմ՝ քահանաները պէտք է անեն, որքան էլ այդ նրանց համար դժուարին լինի, որովհետև նման դէպքերում գիւղացին իրան մօտեցող ոչ-քահանայ մարդուն մկրտում է «փարմասօն» անունով և թերահաւատութեամբ վերաբերվում նրա ասածներին։

Բ. Մկրտումեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

◆ Փոխարքայի քաղաքացիական մասի օգնական սենատոր Ն. Ա. Վատացիի նախագահութեամբ յուլիսի 15-ին կայացաւ կովկասեան տնայնագործական կօմիտէտի նիստը՝ քննելու ընթացիկ և առաջիկայ տարվայ նախահաշիւները։ Ընթացիկ տարվայ նախահաշուից, որ կազմված էր 67,790 ր., պակասեցնելով 12,000 ռուբլի, հաստատված է լիովին։ Եկող տարվայ ծախքերի նախահաշիւը ևս, որոշ կրճատումներից յետոյ, ընդունված է 79,880 ռուբլի, որից 39,880 ր. կը հոգացվի պետական գանձարանի միջոցներից, իսկ 40,000 ռուբլին երկրիս զեմստւային միջոցներից։ Կօմիտէտը ընդունել է նաև հէնց այս ամառ ներկարարական երկշաբաթեայ կուրսեր բանալու առաջարկը։ Կուրսերը կը բացվեն կօմիտէտի լաբորատօրիայում ինժեներ Ս. Ա. Մօսկալևի ղեկավարութեամբ։ Շէնքի փոքրութեան պատճառով սովորողների քանակը 10—12 պէտք է լինի։

◆ Գօրու երկաթուղային կայարանում մաուզէր ատրճանակի մի քանի գնդակներով վիրաւորված է Գօրու գաւառապետ Բլաուն, Թիֆլիսի նահանգական դատարանի դատախազ Տկաչօվ և Գօրու գաւառական քննիչ Աւշարօվը։ Դէպքը տեղի է ունեցել հետևեալ պարագաներում. գաւառապետ Բլաուն մի քանի պահակներով գալիս է Միխայլօվօյից եկող գնացքով, իսկ Թիֆլիսի գնացքով էլ եկած են եղել դատախազ Տկաչօվն ու քննիչ Աւշարօվը. սրանք հանդիպում են յիշեալ կայարանում և պլատֆօրմում կանգնած սկսում են զրուցել. այդ միջոցին իրար ետևից լսվում են ատրճանակի 6 հարուածներ, որոնցից երեքով վիրաւորվում է Բլաունը, Տկաչօվը վիրաւորվում է ոտքից, իսկ Աւշարօվը թեթև քերծուածք է ստանում գլխից։ Գաւառապետը՝ «վիրաւորված եմ» ասելով՝ իրան ձգում է վագօնը։ Գնացքով վիրաւորներին իսկոյն բերում են Թիֆլիս. Բլաունը մեռնում է Միքայէլեան հիւանդանոցում։

◆ Ինչպէս լսում ենք, Գօրու գաւառապետ է նշանակված նոյն գաւառի I մասի պրիստաւ Խրուշչէվը։

◆ Թիֆլիսում բացված կօօպերատիվ դասընթացքները տևելու են մինչև յուլիսի 25-ը։ Դասախօսութիւնները վրացերէն լեզուով կարդացվում են առաւօտները կովկասեան շերամապահական կայարանի շէնքում, իսկ ռուսերէնը՝ երեկոները, Կովկ. Գիւղ. Ընկերութեան սրահում։

◆ Կօօպերատիվ դասընթացքները լսելու եկած կօօպերատիվ հաստատութիւնների ներկայացուցիչները տեղաւորված են Թիֆլիսի այգեգործական դպրոցի շինութեան մէջ. այնտեղ նրանց տալիս են ձրի ճաշ։

◆ Ներկայումս Թիֆլիսումն է գտնվում Կայսեր. թատրօնների նախկին երգիչ Բ. Ամիրջանը, որը վերջին տարիներս Պետերբուրգում բացած ունի երաժշտական կուրսեր, ուր սովորում են ու կատարելագործվում երաժշտական արուեստի մէջ մի շարք աշակերտ-աշակերտուհիներ։ Ինչպէս լսում ենք, Թիֆլիսի կլուբներից մի քանիսը բանակցութեան մէջ են պ. Ամիրջանի հետ՝ սիմֆօնիական մի քանի երեկոյթների մասնակցելու համար։

◆ Ներկայ 1913 թւի առաջին կիսամեակում քաղաքային դուման նշանակել էր 24 նիստ, դրանցից մէկը չէ կայացել կվօրում չը կազմվելու պատճառով։ Նիստերին ամենից շատ յաճախել են ձայնաւորներ Ա. Ս. Բաղդասարօվ-Բուղդանօվ, Մ. Զ. Քանանօվ, Գ. Ն. Կեյլ և Ա. Ի. Միսկևիչ։ Ձայնաւորներից մի քանիսը յաճախել են 3—4 նիստին միայն։ Աւելի լաւ չէ՞ր լինի, եթէ այդչափ անտարբեր կամ յաճախելու անկարող ձայնաւորները հրաժարվէին իրանց սահմանված պարտականութիւններից, հնարաւորութիւն տալով ասպարէզ գալու աւելի պարտաճանաչ հասարակական գործիչների։

◆ Վարժուհիների միութիւնը նորերս բաց է արել Սաբուրթալօյում «ապաստարան» վարժուհիների համար։ Մինչև այժմ ոչ մի խնդրատու չէ եղել ապաստարանը մտնելու համար։ Այնտեղ ապրել ցանկացող վարժուհիների համար սահմանված է ամ-

[illegible]

◆ Յուլիսի 15-ին, մօտաւորապէս ցեր. ժամը 4-ին Բորժոմ-Բակուրիանի և ահագին տարածութիւն Գորու գաւառի զանազան մասերում յորդ անձրևներ ու ընկոյզի մեծութեամբ կարկուտ են տեղացել։ Վերջինս ահագին վնաս է պատճառել ազգաբնակութեան, փչացնելով ցորենի և սիմինդրի բերքերը, պտուղները, բանջարանոցները և այլն։

◆ Բաթումում օգոստոսի 1-20-ը բացվելու են գիւղատնտեսական դասընթացքներ ոչ միայն ժողովրդական ուսուցիչների, այլ և առ հասարակ բոլոր ցանկացողների համար։ Դասախօսներ հրաւիրված են Թիֆլիսից Տիմօֆէեվ, Ա. Քալանթար, Դեմենտիեվ, Կուտատելաձէ և այլն։ Ծախքերի համար յատկացված է 1400 րուբլի։

◆ Սուրամի ծխական դպրոցի 50-ամեայ յոբելեանի առիթով նոյն տեղի ակումբը իր վերջին նիստում որոշել է յոբելեանի առիթով միանուագ յատկացնել 50 րուբլի։

◆ Բարեգործ անձերի և հիմնարկութիւնների ուշադրութիւնն ենք հրաւիրում 65-ամեայ մի պառաւ կնոջ՝ երեանցի Մարիամ Յովհաննիսեանի միանգամայն անել և անօգնական դրութեան վրա։ Թշուառ կնոջ աշխատաւոր միակ որդին քաղաքական գործով աքսորված լինելով՝ ինքն մնացել է Թիֆլիսում առանց որևէ հոգատարութեան, և ապրում է քաղաքի ամենայետ ընկած փողոցներից մէկում, մի նկուղի մէջ։ Նուէրները կարելի է ուղարկել խմբագրութեան գրասենեակին՝ հանձնելու ըստ պատկանելոյն։

ՆՈՐ ՍՏԱՑՎԱԾ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1) «Առասպելական հերոսներ», Լ. Պրայս և Զ. Ջիլբերտի, Թարգմ. Գ. Իփէկեանի, Թիֆլիս, 1913 Թ., էջ 64, գ. 20 կ.։ 2) «Հաշտութիւն», Գառնիկ Շահինեանի, Վաղարշապատ, 1913 Թ., էջ 48, գ. 20 կ.։ 3) «Մանկական երգեր» գրքոյկ № 1, Ս. Տէր-Յովսէփեանի, Թիֆլիս, 1913 Թ., էջ 16, գ. 25 կ.։ 4) «Армянская церковь», Մաղաքիա արքեպիս. Օրմանեանի, Մոսկվա, 1913 Թ., էջ 193, գ. 1 ր. 50 կ.։ 5) «Отвѣтъ архіепископа Мелхиседека Мурадьяна на посланіе Римскаго Папы Льва XIII», Ն. ք. Հերթևցեանի, Ռոստով Դ./Վ., 1913 Թ., էջ 23, գ. 20 կ.։ 6) «Труды 1-го съѣзда представителей Кавказскихъ городовъ», բժ. Կ. Ն. Ստեփանեանի, Թիֆլիս, 1912 Թ., էջ 287, գինն է 1 րուբլի։ 7) «Выкупъ Тифлисскаго трамвая», А. Аргутинскій-Долгоруковъ, Թիֆլիս, 1913 Թ., էջ 311։ 8) «Кавказское пчеловодство и птицеводство» պարբերաթերթի № 4, Թիֆլիս, 1913 Թ.։ 9) «Вѣстникъ винодѣлія» պարբերաթերթի № 3, Օդեսսա, 1913 Թ.։ 10) «Mécheroutiette» ամսաթերթի №№ 39, 40, 41, 42 և 43, Պարիզ, 1913 Թ.։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՅՕԳՈՒՏ ՍՈՒՐԱՄԻ ԵԿ. ԾԽ. ԴՊՐՈՑԻ

Սուրամ, 11 յուլիսի

Սուրամի եկ.-ծխ. դպրոցի 50-ամեայ յոբելեանի առիթով Օդեսսայից նուիրել են՝ Ա. Գ. Մանկիկեան 15 ր. և N. N. 5 րուբ.։ Բաթումից՝ Մ. Յ. Միրուրնութեանց 12 ր.։ Թիֆլիսի ս. Սարգիս եկեղ. միաբան Եղնիկ քահ. Ալխազեանցը տարեկան նպաստ 5 ր., Հ. Աւետիսեանց միանուագ 20 ր., եղբ. Բ. Տ. և Ի. Վարդանեանց 15 ր., Ս. Ս. Գուլեանց, Ա. Ղոնդախազեանց, Գ. Ջիլինգարեանց և N. N. 10-ական ր.։ Բորժոմից Ա. Ս. Շահպարոնեանց, 4 տարվայ ընթացքում, տարեկան 5-ական ր.։ Բագուից «Посредникъ» Ընկերութիւնից աշխարհագրական երկրագունդ՝ արժողութեամբ 15 ր.։ Բացի այս՝ լուսանկար պ. Տէր-Ղևոնդեանցը Վեհափառ Հայրապետի մեծադիր լուսանկարը, Արսէն Տէր-Գրիգորեանցը նոյն լուսանկարի համար շքեղ շրջանակ։ Զայն

ՀԱՖԹՈՒԱՆԻ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

[illegible] ... նպատակը, ջանքերը և իր անկարողութիւնը՝ հաւաքելու վերոյիշեալ գումարը։ Մասնաժողովն ի վերջոյ խնդրում է Նրանց Նիւթական աջակցութիւնը հասարակօգուտ այս գործում։

Խ. Գէորգեանը իր շրջանում բաց անելով հանգանակութիւն՝ համարեա լրացրել է եկեղեցու վերանորոգման անհրաժեշտ գումարը, ստանալով հետևեալ գումարները հետևեալ նուիրատուներից.

Գ. Գէորգով 150 ր., Խ. Գէորգով, Պ. Ղազարով, Ա. Յունանով, Յ. Իսկանդարով, Եղբ. Յովհաննիսեաններ, Ս. Մ.-Ղազարեան և Գ. Մ.-Ղազարեան 100-ական ր., Ս. Աւետիքով 50 ր., Խուդիկեանի ժառանգներ 40 ր., Յ. Մ.-Պօղոսեան 20 ր., Ս. Մելիքեան, Մ. Արամեան և մի անյայտ՝ 10-ական րուբլի։

Այժմ վերջացած լինելով եկեղեցու վերանորոգութեան խնդիրը և առաջ գալով աւելի անհրաժեշտ և կուլտուրական խնդիրներ, ցանկալի էր, որ մեր զանազան վայրերում ցրված պանդուխտ հաֆթուանցիները իրանց բնակավայրերում կազմէին առանձին-առանձին մասնախմբեր, որոնց նպատակը լինէր զանազան աղբիւրներից գոյացած դրամով գէթ նիւթապէս աջակցել հայրենի գիւղի կուլտուրական կեանքի մակերևոյթի բարձրացմանը։

Կ. Սարգսեան

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Վիէննայից հաղորդում են, թէ էբբ Սայիդ Խալիլը յայտնել է, որ Եւրոպայի բողոքը չի կանգնեցնի Թիւրքիային։

◆ Թիւրքիային Ադրիանուպօլսից հեռացնելու առիթով դիպլոմատիական շրջաններում կատարելապէս գլուխները կորցրել են, չը գիտեն ինչպիսի միջոցների դիմեն։

◆ Վիէննայում լուր է պտտում, որ Յունաստանի ու Իտալիայի միջև լուրջ տարաձայնութիւններ են ծագել։ Յունաստանը ամրացնում է Սանտիկվարանտը։

◆ Պետերբուրգում Յունաստանի տեսակէտը Թրակիայի մասին համարվում է անթոյլատրելի։ Ռուսաց դիպլոմատիան կտրականապէս յայտնում է, որ պետութիւնները Թրակիան տուել են ոչ թէ դաշնակիցներին, այլ Բուլղարիային, ուստի և պիտի միայ Բուլղարիային։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌ. ԳՈՐԾ.)

16 յուլիսի

ՉԻՆՍՕԽՕՎ։ Յայտարարվեց յեղափոխական-վրիժառուների ռազմական խմբի գործի դատավճիռը։ Հինգ պարագլուխները դատապարտված են կախաղանի, բայց Բարձրագոյն մանիֆեստի զօրութեամբ կախաղանը փոխարինված է 20 տարվայ տաժանակիր աշխատանքի, 8 հոգի արդարացել են, իսկ մնացեալները համեմատաբար թեթև պատիժներ են կրում։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Արգելք է դրված «Трудовой голосъ»-ի № 21-ի, «Рабочая правда»-ի № 3-ի և «Живая жизнь»-ի № 5-ի վրա։

Գատչինայում զինուորական դաշտում թռիչք կատարելիս վայր ընկաւ ու մեռաւ շտաբս-կապիտան Յամայը։

ԺԸՆԵՎ։ Դաշնակցական խորհրդի որոշմամբ Սերբիան և Բուլղարիան խոլերայի կողմից յայտարարվում են անապահով։ Այդ երկու երկիրներից եկողներին և բերված ապրանքները ենթարկվում են հակախոլերային կանոնների պահպանութեանը։

ՊՕԼՍԱԽՍ։ Կոնստանտինօգրադի գաւառում կարկուտի տուած վնասը հասնում է 960,000 րուբլու։

ԱՍՏՐԱԽԱՆ։ Չերնօեարի գաւառի Տունդուռովում ժամանաւոր նշաններով վախճանվել է մի գիւղացի, որ հիւանդ բերված է եղել Կալմիկի տափաստանից։

ՀԱԱԳԱ։ Վախճանվեց մինիստր Ասսերը, խաղաղութեան կոնֆերենցիայի անդամը և հիմնադիրը միջազգային մասնաւոր իրաւունքի վարդապետութեան։

ԲԵՐԼԻՆ։ Ռամիկանութեան նախագահի առաջարկութեամբ, խոլերա ներմուծելու վտանգը նկատի առնելով, բալկանեան երկիրներից եկած անձանց մասին պէտք է 24 ժամվայ ընթացքում յայտնել պատշաճաւոր ոստիկանական հաստատութեանը։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Գերմանական զօրքի 12 զինուորներ անցնելով ֆրանսիական սահմանը անձնատուր են եղել իշխանութեանը, խնդրելով ընդունել նրանց ֆրանսիական օտարերկրեայ լեգիոնի մէջ։

◆ Բուդապեշտից հաղորդում են, որ Թիֆլիսից այնտեղ գնացած Ֆիշեր անունով մի երիտասարդ հիպնոտիզմի ազդեցութեամբ յափշտակել է տեղական հարուստ գործարանատէր Գելենֆելդի աղջկանը։ Ասում են, որ Ֆիշերի պրակտիկայի երկրորդ դէպքն է սա։

◆ Մօտ ժամանակներս Վլադիկավկազի երկաթուղին գործածութեան մէջ է մտցնում թեթև քաշի ծանրոցներ ուղարկելը՝ «բագաժ-պասիլկա» անունով։ Ուղարկողը գալով կայարան կարող է յանձնել իր պիջակը, ծաղկեփունջ, քաղցրաւենիքով լի պնակը, գիրք կամ որևէ ուրիշ մի իր՝ առանց կապկպելու, և նշանակված կայարանը հասնելուն պէս ուղղակի կը տանեն տուն յանձնելու ըստ պատկանելոյն։ Սկզբնաւորում այդպիսի ծանրոցները կընդունվեն մինչև Արմաւիր, Եկատերինոդար, Ստաւրոպօլ, Նովօրօսսիյսկ և մինչև հանքային ջրերի ճիւղի բոլոր կայարանները։ Այն դէպքում, եթէ փորձը աջող հետևանքներ ունենայ, այդ տեսակ ծանրոցներ ուղարկելու շրջանը կընդարձակվի։ («Б.»)

◆ Նապօնական լրագիրները լուրջ անհանգստութիւն են արտայայտում այն բանի առիթով, որ դպրոց յաճախող աղջկանց թիւը օրէ-ցօր պակասում է, մինչդեռ աւելանում է սովորող տղաների թիւը։ Սովորող աղջկանց պակասելու պատճառը լրագիրները համարում են այն, որ ազգաբնակութեան մի քանի դասակարգեր չեն համակրում երկու սեռի երեխաների միասին ուսում տալուն և ձգտում են վերականգնել նախկին կարգը, երբ կինը իրան լիովին նուիրում էր տանը և ընտանիքին։ Այդ նպատակին, նրանց կարծիքով, հասնել կարելի է աղջկանց դպրոցական ուսում չը տալով։

◆ Ցիւրիխում նորերս կայացաւ կիրակնօրեայ դպրոցների գործիչների VII համաշխարհային համագումարը, որին մասնակցում էին 4000 հոգուց աւելի, համարեա աշխարհիս բոլոր ազգութիւններից. միայն Ամերիկայից եկած են եղել 1500-ի չափ պատգամաւորներ։ Tonhalle շէնքը, որտեղ տեղի էին ունենում համագումարի նիստերը, զարդարված եղել համագումարի աշխատանքներին մասնակցող բոլոր ազգութիւնների դրօշակներով։ Նամակով շնորհաւորել է Ամերիկայի նախագահ Վիլսոնը։ Կիրակնօրեայ դպրոցները առաջին անգամ երևացել են 1780 թւին Անգլիայում, որոնց հիմնադիրն էր Ռօբերտ Րայկսը Գլօչեստերից։ Ներկայումս աշխարհիս վրա կիրակնօրեայ դպրոցներում սովորողների թիւը հասնում է 29 միլիոնի։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ե. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

1913 թւի ապրիլի 18-ից մինչև 1914 թ. ապրիլի 17-ը։
(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ է

ԲԱԳՈՒ.—Արագ գնացքը № 6—10 ժ. 16 ր. առ., հասնում է Աղստաֆա 12 ժ. 34 ր., Գանձակ 3 ժ., Եւլախ 4 ժ. 31 ր., Հաջի-Կաբուլ 8 ժ. 6 ր. եր., Բագու 11 ժ. 13 ր. գիշ.։ Պոստաւոր գնացքը № 4—10 ժ. 16 ր. գիշ., հասնում է Աղստաֆա 1 ժ. 6 ր. գիշ., Գանձակ 4 ժ. 16 ր. առ., Եւլախ 6 ժ. 15 ր. առ., Հաջի-Կաբուլ 10 ժ. 46 ր. առ., Բագու 3 ժ. 31 ր. ցեր.։ Մարդատար գնացքը № 8—6 ժ. 29 ր. եր., հասնում է Աղստաֆա 8 ժ. 50 ր. եր., Գանձակ 11 ժ. 23 ր. գիշ., Եւլախ 1 ժ. 1 ր. առ.։ Հաջի-Կաբուլ 4 ժ. 42 ր. առ., Բագու 7 ժ. 53 ր. առ., Խառն գնացքը № 106 (Մարդատարի արագութեամբ ապրանքների համար)—4 ժ. 23 ր. առ., հասնում է Աղստաֆա 8 ժ. 41 ր. առ., Գանձակ 1 ժ. 7 ր. ցեր., Եւլախ 5 ժ. 19 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ 12 ժ. 29 ր. գիշ., Բագու 7 ժ. 28 ր. առ.։

ԲԱԹՈՒՄ.—Պոստաւոր գնացքը № 3—9 ժ. 51 ր. առ., հասնում է Միխայլօվօ 1 ժ. 56 ր. ցեր., Բաթում 11 ժ. 8 ր. գիշ.։ Մարդատար գնացքը № 7—4 ժամ 40 ր. ցերեկվայ, հասնում է Միխայլօվօ 8 ժ. 46 ր. եր., Բաթում 5 ժ. 40 ր. առ.։ Մարդատար գնացքը № 9—10 ժ. 30 ր. գիշ., հասնում է Միխայլօվօ 2 ժ. 31 ր. գիշ., Բաթում 10 ժ. 59 ր. առ.։ Խառն գնացքը № 107 (մարդատարի արագութեամբ ապրանքների համար)—2 ժ. 48 ր. գիշ., հասնում է Միխայլօվօ 8 ժ. 20 ր. առաւ., Բաթում 10 ժ. 18 ր. գիշ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ.—Պոստաւոր գնացքը № 4/3—12 ժ. 51 ր. ցեր., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 10 ր. եր., Ալէքսանդրօպօլ 11 ժ. 48 ր. գիշ., Էջմիածին 5 ժ. 12 ր. գիշ., Ուլուխանլու 5 ժ. 40 ր. գիշ. (առանց Երևան մտնելու), Նախիջևան 10 ժ. 15 ր. առ., Ջուլֆա 11 ժ. 42 ր. ցեր.։ Մարդ.-ապրանքատար գնացքը № 24/23 (միայն II և III կարգի վագոններով)—8 ժ. 8 ր. եր., հասնում է Ղարաքիլիսա 3 ժ. 23 ր. գիշ., Ալէքսանդրօպօլ 6 ժ. 57 ր. առ., Էջմիածին 12 ժ. 10 ր. ցեր., Ուլուխանլու 12 ժ. 38 ր. ցեր., Երևան 1 ժ. 33 ր. ցեր.։ Մարդատար-ապրանքատար գնացքը № 14/13—12 ժ. 46 ր. գիշ., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 13 ր. առ., Ալէքսանդրօպօլ 11 ժ. 50 ր. ցեր., Կարս 4 ժ. 18 ր. ցեր.։

ԲՈՐԺՈՄ.—Մարդատար գնացքը № 17/18—8 ժ. 2 ր. առ., հասնում է Գօրի 10 ժ. 41 ր. առ., Բորժոմ 9 ժ. 31 ր. ցեր.։ Մարդատար № 19/20—3 ժ. 18 ր. ցեր., հասնում է Գօրի 5 ժ. 59 ր. ցեր., Բորժոմ 1 ժ. 2 ր. երեկ.։

ԹԻՖԼԻՍ է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ.—Արագ գնացքը № 5—9 ժ. 35 ր. եր. Պոստաւոր գնացքը № 3—9 ժ. 1 ր. առ.։ Մարդատար գնացքը № 7—3 ժ. 53 ր. ցեր.։ Խառն գնացքը № 107—2 ժ. 12 ր. գիշ.։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ.—Պոստաւոր գնացքը № 4—9 ժ. 16 ր. երեկ.։ Մարդատար գնացքը № 8—5 ժ. 54 ր. ցեր.։ Մարդատար գնացքը № 10—8 ժ. 40 ր. առ.։ Խառն գնացքը № 106—3 ժ. 38 ր. գիշ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ.—Պոստաւոր գնացքը № 4Д./3—7 ժ. 32 ր. եր.։ Մարդ.-ապրանքատար գնացքը № 26/25—(II և III կարգի վագոններով)—10 ժ. 50 ր. առ.։ Մարդ.-ապրանքատար գնացքը № 16/15—7 ժ. 28 ր. առ.։

ԲՈՐԺՈՄԻՑ.—Մարդատար գնացքը № 17/18—11 ժ. 7 ր. եր.։ Մարդատար գնացքը № 19/20—7 ժ. 38 ր. առ.։

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի
Հիմնված 1880 թ.
(Գոլովին, Վօրօնցովի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ
«606»-ի եւ «914»-ի ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ 11—12 ժ.
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւն։
Բ. Գ. ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ—1—2 ժ. ներքին և երեխայոց հիւանդութ.։
Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—$9^{1}/_{2}$—10 ք ժ. աչքի, ներքին և նեարդային հիւ.։
Զ. Ի. ԲԱՐԱՆՆԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութիւն, կանանց և երեխայոց հիւ.։
Ն. Տ. ՄՈՒՐԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւանդութ.։
Մ. Գ. ԱԻԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական, միզարուժութեան և միզասեռ. հիւ.։
Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։
Կ. Դ. ԳՈՒՐԳԵՆԻՁԷ—1—2 ժ. ներքին, երեխայոց հ. և ծաղկահատ։ Արեան, մէզի, խուխի հետազօտութիւն։
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ՏԷՐ-ԳԱՒԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.։
ՍՐԵԿՈՆԵՐԸ
Մ. Գ. ԱԻԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.։
Կ. Դ. ԳՈՒՐԳԵՆԻՁԷ—6—7 ժ.
Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան
1. 0—75

ՍՈՒԽՈՒՄ
ԲԺԻՇԿ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՍԻՄԷՕՆԵԱՆ
ՖՐԱՆԳՈՒԼԵԱՆՑ
Ընդունում է ներքին և կանանց հիւանդութիւն ունեցողներին։
Առ. ժ. 9—12 և եր. ժ. 6—8-ը։
Պօլիցէյսկինսկայա փող. (Ադմիրալտէյսկայա), տուն Դարդէնեայի, տ. Իսաջանօվայի պանսիօնում։
(օ. մ.) 575. 4—1

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Լոյս տեսաւ և վաճառվում է
ԲԱԳՐԱՏ ԱՅՎԱԶԵԱՆԻ
Սատանը այրվում է
գիրքը։ Դրամա 5 գործ.։
Գինը հատի տակ 50 կ., գումարով զեղչ։
Դիմել՝ Тифлисъ, Приказная ул. № 12. Баграту Айвазянцу.
(հ.կ.) 573. 3—2

Վերին-Ագուլիսի եկեղեցական ծխ. դպրոցներ համար հարկաւոր է
մի փորձված ուսուցիչ
հետևեալ առարկաների համար. Թւաբանութեան 15 դաս, ընդհ. աշխարհագրութեան 4 դաս և երկրաչափ. ձևագծութեան 3 դաս, ընդամենը 22 դաս։ Բացի դրանից նա պիտի վերակացութիւն անի տղայոց մասում։ Ռոճիկն է 500 ր.։
Դիմել «Մշակի» գրասենեակին ժ. 1—2, կամ Ա. Դաւթեանին՝ Мельничный пер., № 5, ժամը 8—10 առ.։
(օ.մ.) 574. 3—2

Զարջօյի ծխ. դպրոցի I և II բաժանմունքների համար հարկաւոր է միջնակարգ կրթութիւն ստացած և ռուսերէն լեզուի մէջ փորձված
Մի ուսուցիչ
Աւանդելու է բացի կրօնից բոլոր առարկաները և պատրաստելու է եկեղ. երգեցիկ խումբ։ Տարեկան ռոճիկ 700 րուբ.։ Տրվում է մի սենեակ։ Ստանց ճանապարհածախսքի և վաւելիքի։
Հասցէն՝ նախագահ հոգաբարձութեան
Գրիգոր ք. Տէր-Գրիգորեան
568. 4—3

Զափահասների համար
ԼՈՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ
Բժշկ. ֆէլդշէր Ա. Գ. ԵՍԱՅԵԱՆԻ
1) «Գաղտնի հիւանդութիւնների բժշկարան» (կանանց և տղամարդկանց վեներական և այլ ցաւեր), բազմաթիւ բէցէպտներով, խորհուրդներով և նկարներով։ Անհրաժեշտ բժշկարան է ամեն մի չափահաս մարդու համար, նամանաւանդ այնտեղ, որտեղ չը կան մասնագէտ բժիշկներ։ Լեզուն շատ պարզ ու ամենքին հասկանալի։ Գինն է 50 կ.։
2) «Տրիպէր (սուսանակ) եւ նրա բժշկութիւնը» բէցէպտներով, բազմաթիւ խորհուրդներով ու նկարներով։ Գինն է 20 կ.։
3) «Անիկարմոսի ցավերը կամ մօդնի իւբկէն», խիստ ծիծաղաշարժ վօդէվիլ միմիայն չափահասների համար։ Գինը 20 կ.։
4) «Սօնայի նշանդրէքը» յայտնի վօդէվիլը, շատ ծիծաղաշարժ 2-րդ հրատարակութիւն։ Գինը 15 կ.
5) «Միւնեոյն դագաղում», պատմուածք հայ-թուրքական կռիւներից. գիւղերի նկարներով Գինը 7 կ.։
6 «Բաճճիի կենսագրութիւնը», պատկերով։ Ամենքին հասկանալի գրված։ Գինը 10 կ.։
Ուղարկում եմ բոլոր գրքերը միասին։ Պահանջողները պէտք է առաջուց դրկեն գրքերի գինը մարկաներով ճանապարհածախքը՝ բոլոր գրքերը միասին—17 կոպ. (Ենպայման՝ պակաղով)։ Հասցէն՝ Тифлисъ, Семеновская ул. № 9. Медицинскому фельдшеру А. Г Есаянцу.
(հ. կ.) 44. 100—50

Արևաևակիի հայոց ծխական երկսեռ դպրոցի 15 աշակերտի համար հարկաւոր է
ՄԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ
ՈՒՍՈՒՑԻՉ
հայոց լեզուի, կրօնի և եկեղեցում հանդիսաւոր և տօն օրերին դպրութիւն անելու պաշտօնով։
Դիմել՝ Армянскій-Базаръ (Тавр. губ.) Сергѣю Антоновичу Доникову. 563. 4—4

Առևտրի եւ Արդիւնաբերութեան Մինիստր. տնօրէնութեան ներքոյ գտնվող
Տ. Մ. ՓԻԼՕՅԵԱՆԻ
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԿՈՒՐՍԵՐՈՒՄ
Թիֆլիս, Միխայլեան պր. 24/4. Տէլէֆօն № 976.
Տալիս են երկսեռ անձերին մասնագիտական առևտրական կրթութիւն։
Դասընթացքն աւարտողներին տրվում են ատտեստատներ։
Գործնական պարապմունքները կատարվում են կուրսերում՝ Լոնդոնի Pitman և Պարիզի Pigier դպրոցների ձևով կազմակերպված Muster-Comptoir-ում։ Նիւթերն առնվում են բէալ կեանքից։ Առարկաներն են. ա) պարտադիր. 1) Հաշւապահութիւն (պարզ, իտալ., գերմ., ֆրանս., ամերիկական, բանկային և գործարանական). 2) Առևտրական թւաբանութիւն. 3) Քաղաքատնտեսութիւն. 4) Օրէնսգիտութիւն (առևտրական իրաւունք, մուրհակի կանոնադրութիւն). 5) Առևտրական թղթակցութիւն. 6) Թւաբանութիւն համրիչի վրա. 7) Վայելչագրութիւն, արագագրութիւն (ամենամատ ձեռքի ուղղումն). բ.) ոչ-պարտադիր. 1) Օտար լեզուներ. 2) Սղագրութիւն. 3) Դակտիլօգրաֆիա (ռեմինգտօն և այլ. և 4) Առևտր. թղթակցութիւն օտար լեզուներով։ Զբաղմունքները կատարվում են և գատ-գատ։ Ունկնդիրների թիւ շատութեան պատճառով բացվում է երկրորդ զուգընթաց բաժանմունք, որը մանաւանդ յարմար է օտարաքաղաքացիների համար։ Ունկնդիրների թիւը սահմանափակված է։ Պարապմունքների սկիզբը սեպտեմբերի 15-ին։ Խնդիրների ընդունելութիւնը առ. ժամը 10—12-ը և երեկ. 4—7-ը։ Ծրագիրը և կանոններն ուղարկվում և տրվում են ձրիաբար կուրսերի շէնքում։ Կուրսերը ֆիրմաներին յանձնարարում են հաշւապահներ, օգնականներ և առևտր. այլ ծառայողներ՝ կուրսերի ընթացաւարտներից և իրանց ընդունակութեամբ աչքի ընկնողներից։ (Ընթացիկ տարում կուրսերն ունեցել են 284 ունկնդիր, որոնցից 53 հոգի իգական սեռից)։
Կուրսերի հիմնադիր՝ առևտր. գիտութեան կանդիդատ՝ Տ. ՓԻԼՕՅԵԱՆ
(ե. հ. կ.) 556. 0—5

„ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ
Վաճառվում են հետևեալ հրատարակութիւններից

1)	ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՆԵՐ, Վրձինի, I և II հատորներ	1 ր. 50 կ.
2)	ՄԻ ԱՄԻՍ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ, Հ. Առաքելեանի	40 կ.
3)	ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, Լէօի, հատոր I, երկրորդ տպ.	1 ր. 20 կ.
4)	ԴԷՊԻ ԱՐԱՐԱՏ, Արշ. Մխիթարեանի	40 կ.
5)	ԱՐԲԵՑՈՂՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ	15 կ.
6)	ՁԵՌՆԱՐԿ տրամաբանութեան, հոգեբանութեան, բանահիւսութեան, Հ. Առաքելեանի	50 կ.
7)	ԿԵՐՈՆՆԵՐ, բանաստեղծ. հաւաքածու, Վ. Մալէզեանի	1 ր.
8)	ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ ողբացեալ Արփիար Արփիարեանի	40 կ.
9)	ՄԻ ՀՆՁՈՒՆԻՆ ՄԻ ԳԻՐ (վեպագրութիւն), Ստ. Մալխասեանցի	40 կ.
10)	ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՅ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐ, Մուշեղ եպիսկոպոսի	35 կ.
11)	ՃՈՐՏԵՐԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՑԻՍՆԱՄԵԱԿԸ, նկարներով	15 կ.
12)	ԱՆԳԼԻԱՅԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ, Թարգմ Մ.-ի	15 կ.
13)	ՄԻԼՏՕՆԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գրական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի	30 կ.
14)	ԳԱԼԻԼԷՅԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գիտական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի	25 կ.
15)	ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ՀՐԱՀԱՆԳ ՀԱՆՐԱՊԱՐՏՈՒՑ, Մակ. եպ. Բարխուդարեանի	80 կ.
16)	ԳՐԻԳՈՐ ՕՏԵԱՆ.	1 ր. 50 կ.
17)	ԽԱՂԱՂԱՍԻՐԱԿԱՆ ՊԱՏԱՆԵԿԱԿԱՆ ԳԻՐՔ. Արթիւր Միւլլէրի, Թարգմ. Իս. Յարութիւնեանի.	40 կ.
18)	ՓԱՐԱՒՈՆՆ ՈՒ ՀԱՆՃԱՐԸ, Աւ. Նզեկեանի.	15 կ.
19)	ОТВѢТЪ АРХІЕПИСКОПА МЕЛХИСЕТЕКА МУРАДЬЯНА НА ПОСЛАНІЕ РИМСКАГО ПАПЫ ЛЬВА XIII.	20 կ.
20)	ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼՕԶԸ, ԹՈՔԱԽՏԸ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ, բժ. Արտ. Շիւեանի	25 կ.
21)	ТУБЕРКУЛОЗЪ, ЧАХОТКА и ОБЩЕСТВО, բժ. Արտ. Շիւեանի .	25 կ.

Նրանք, որոնք յիշեալ գրքերից մի-մի օրինակ կը պահանջեն մեզանից՝ փողը կանխիկ ուղարկելով, կը ստանան 30% զեղչ և ճանապարհածախսը մեզ վրա։ Վերադիր վճարով պահանջողներին զեղչ կը լինի միայն 25%։ (6) 10—3